

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Josef Šanc

Britové v Indii v éře Richarda Wellesleye (1798–1805)

The British in India in the Era of Richard Wellesley (1798–1805)

Poděkování:

Nejprve bych chtěl velmi poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Jaroslavu Valkounovi, PhD. za nesmírnou trpělivost s mou osobou a vedení práce. Dále děkuji své přítelkyni Anetě, která musela snášet mé vrtochy během psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury další odborných zdrojů. Tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze, dne 10.1. 2022

.....

Josef Šanc

Klíčová slova (česky):

Britská expanze v Indii, Richard Colley Wellesley, Arthur Wellesley, Čtvrtá britsko-maisúrská válka, Druhá britsko-maráthská válka, subsidiární aliance

Keywords (English):

British expansion in India, Richard Colley Wellesley, Arthur Wellesley, Fourth British-Mysore War, Second British-Marratha War, Subsidiary Aliances

Abstrakt (česky):

Britská Indie prošla během generálního guvernérství Richarda Wellesleye velkým vývojem. Tato diplomová práce si klade za cíl zanalyzovat tuto důležitou etapu indické historie. Nastíní dvě nejdůležitější konfrontace, ke kterým došlo během tohoto období, a to poslední válku se sultánem Típúem a poměrně složitý konflikt s Maráthskou konfederací, kterou odstartovalo podepsání smlouvy ve Vassaí, jež je velmi důležitým mezníkem britské nadvlády v Indii. Práce rozebere také britskou politiku subsidiárních aliancí, která byla aplikována ve vztahu s domorodými vládci.

Abstract (English):

The British India evolved significantly during the administration of governor-general Richard Wellesley. The primary objective of this Master's thesis is to analyze this important period of Indian history. The two most important conflicts of this period will be outlined – the last war with Tippu Sultan and the fairly complex Maratha Confederacy conflict started by the signing of the Treaty of Vassai, which is considered as very important milestone of the British rule in India. The thesis will also analyze the British policy of subsidiary alliances, which was applied to indigenous rulers.

Obsah

Úvod.....	7
1 Britská Indie za Cornwallise a Shora.....	13
2 Wellesleyovy počátky.....	18
2.1 Napoleonova invaze do Egypta a její důsledky pro zahraniční vztahy Britské Indie	18
2.2 Válka s Maisúrem	20
3 Druhá Britsko-Maráthská válka	26
3.1 Cesta ke smlouvě z Vassaí	26
3.2 Smlouva z Vassaí.....	28
3.3 Válka se Šindém a Bhonslém	29
3.4 Válka s Hólkarem	36
4 Politika anexí, subsidiárních aliancí a rezidenční systém	42
4.1 Avadh.....	42
4.2 Karnátaka.....	44
4.3 Travankúr.....	45
4.4 Tánčávúr	46
4.5 Haidarabád	46
4.6 Shrnutí Wellesleyho politiky vůči domorodým státům	48
Závěr.....	51
Seznam použitých pramenů a literatury	54

Úvod

Téma diplomové práce částečně navazuje na mou bakalářskou práci,¹ která se též zabírala indickým tématem, a to konkrétně britsko-francouzským soupeřením v této oblasti v letech 1756–1763. Tato diplomová práce se zabývá obdobím vlády britského generálního guvernéra Richarda Wellesleye v letech 1798–1805, které bylo nesmírně dynamické a bohaté na důležité události. Území pod britskou kontrolou bylo mnohonásobně zvětšeno. Spousta indických panovníků ztratila suverenitu a musela přijmout protektorát Britské východoindické společnosti. Mezním obdobím analyzované doby je rok 1805, kdy došlo hned ke dvěma důležitým událostem. Konkrétně šlo o odvolání generálního guvernéra Wellesleye, a poté ukončení britsko-maráthského konfliktu, na jehož konečnou fázi již tento guvernér neměl vliv. V rámci dokončení tematického vymezení tu však bude rozvedena.

Diplomová práce si klade za cíl analyzovat faktory vedoucí k britskému vítězství ve čtvrté britsko-maisúrské a druhé britsko-maráthské válce a to, jak tato vítězství ovlivnila britské postavení v Indii. Důkladné analýze bude podrobena i Wellesleyova politika vůči domorodým státům. S hlavním důrazem na subsidiární aliance a co pro indické panovníky vstup do tohoto svazku znamenal. Tato diplomová práce je primárně příspěvkem k dějinám mezinárodních vztahů, ale zároveň se zabývá i vojenskými dějinami jednotlivých konfliktů na indickém subkontinentu. Klade si za cíl zaplnit místo, které dosud nikdo z českého prostředí komplexně nezkoumal.

Ke zvolenému tématu jsem se většinou snažil přistupovat chronologicky. Přesto tu je několik výjimek, u kterých bylo potřeba zmínit i vývoj mimo vymezené časové období této práce. Typickým příkladem je francouzská diplomatická snaha ohrožit britské zájmy v Indii. A to i přes úsilí uzavřít spojenecké smlouvy s orientálními státy buď přímo sousedícími s Indií (Afghánistán, Persie), nebo nacházejícími se poblíž (Osmanská říše a Rusko). Stejně tak britskou snahou zabezpečit své pozice stejným způsobem, což ovlivňovalo britskou zahraniční politiku po většinu 19. století.

Diplomová práce se skládá ze čtyř kapitol a za cíl má zanalyzovat období v letech 1798–1805, tj. éru ve které byl generálním guvernérem v Indii Richard Wellesley. Je to doba, která obrovským způsobem změnila postavení Britů na indickém subkontinentu. V první kapitole jsou nastíněny poměry v Indii, které předcházely nástupu Richarda Wellesleye do funkce. Zabývá se politikou přechozích generálních guvernérů Charlese Cornwallise a Johna Shorea.

---

¹ ŠANC, J., *Britsko-francouzské soupeření v Indii v letech 1756–1763*, Praha 2017, (bakalářská práce).

Rozebírá vztahy s nejpřednějšími domorodými mocnostmi, jako je například Maisúrský sultanát, Maráthská konfederace, vládce v Haidarábádu a další menší státy, které jsou velmi důležité pro pochopení pozdějšího vývoje.

Druhá kapitola se již věnuje začátku Wellesleyovy vlády. Zaobírá se důsledky Napoleonovy expedice do Egypta a jejími důsledky pro dění v Indii, přičemž neopomíná analyzovat francouzské diplomatické aktivity v sousedících státech, jako je Persie, Afghánistán a Omán. Hlavním tématem této kapitoly je však válka se sultánem Maisúru Típúem. Rozebírá diplomatickou předebru konfliktu a jeho příčiny. Popíše průběh tohoto krátkého konfliktu, tedy hlavně obléhání maisúrského hlavního města Šírangapattanamu, při kterém Típú padl. Nakonec se bude zabývat uzavřením mírové smlouvy, nástupem staronové vládnoucí dynastie a přijutím podmínek subsidiární aliance s Brity.

Ve třetí kapitole je analyzována druhá britsko-maráthská válka. Její předeбра a důvody propuknutí tohoto střetu, který byl způsoben soupeřením jednotlivých maráthských vůdců a následným podepsáním smlouvy z Vassaí (Bassaínu). Dále se zabývá jednotlivými etapami tohoto velmi komplikovaného konfliktu, který se vedl na různých frontách (v Dakšinu a Hindustánu) a ve dvou rozdílných fázích. V první fázi (1803) válčili Britové proti maráthským vládcům Mahádží Šindému a Raghudží Bhonslému. V té druhé (1804–1805) s dalším maráthským vládcem, Jašvantem Ráo Hólkarem. V této kapitole si budu všimnout průběhu tažení a hlavních střetnutí jako byly bitvy u Assaí, u Argáonu či Monsonovým ústupem. Neopomene také zmínit důvody, proč byl nakonec Wellesley odvolán z funkce.

Čtvrtá kapitola analyzuje Wellesleyovu specifickou politiku vůči domorodým indickým státům. Zaobírá se jednotlivými případy a uvádí je do celkového kontextu politiky generálního guvernéra. Jde hlavně o politiku vůči Avadhu, Karnátace, Travankúru, Tánčávúru a Haidarábádu. Bude tu rozebírán každý jednotlivý případ, který měl svá vlastní specifika a vývoj, jenž k němu vedl. Také se budu zabývat fungováním rezidenčního systému a nepřímé nadvlády, která se Britům v Indii tak osvědčila, že ji v průběhu 19. století aplikovali i v jiných částech svého impéria.

Co se pramenů týče, zkoumal jsem primárně ty vydané, z nichž musím vyzdvihnout hlavně monumentální sbírku C. U. Aitchisona o 14 dílech *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads: Relating to India and Neighbouring Countries*, kde jsou sepsány všechny smlouvy, které Britové v Indii a sousedních zemích podepsali a jež mi byly při psaní práce velmi nápomocné. Korespondenci sultána Típúá, jež se po jeho smrti našla, sepsal K.

Kausar v knize *Secret Correspondence of Tipu Sultan*.² New Delhi 1980). E. Ingram vydal knihu *Two Views of British India: The Private Correspondence of Mr Dundas and Lord Wellesley: 1798–1801*,³ obsahující dopisy Richarda Wellesleye s Henrym Dundasem. Korespondenci generálního guvernéra Johna Shorea s Dundasem publikoval H. Furber *The Private Record of an Indian Governor-Generalship: The Correspondence of Sir John Shore, Governor-General, with Henry Dundas, President of Board of Control 1793–1798*.⁴ Korespondenci Arthura Wellesleye, která je hlavně vojenského charakteru a pokrývá celý rok 1803, vydal A. S. Bennell *The Maratha War Papers of Arthur Wellesley: January to December 1803*.⁵

K napsání této práce byla použita rozsáhlá odborná literatura psaná anglicky a česky, od autorů anglosaského, indického a českého původu. Z důvodu nedostatku odborných zdrojů k vypracování této práce na území České republiky, jsem musel k jejich získání vyrazit do *The British Library* v Londýně. Mnohé těžce dostupné práce indických autorů byly v Evropě pouze zde.

Osobě vévody Wellingtona se také věnuje, dnes již kánonická a mnohokrát opětovně vydávaná, publikace J. Wellera *Wellington in India*,⁶ kde je velmi široce popsáno jeho vojenské působení v Indii. Jedná se o biografii s hlavním důrazem na vojenské dějiny.

O jeho bratrovi, Richardu Wellesleyovi, byla napsána starší ale stále validní práce P. E. Robertse *India under Wellesley*.⁷ Dále je potřeba zmínit důležitou publikaci I. Butler *The Eldest Brother: The Marquess Wellesley, the Duke Wellington's Eldest Brother*.⁸ Životy všech tří bratrů Wellesleyových (Richarda, Arthura a Henryho) se zabývá také J. Severn *Architects of Empire: The Duke Wellington and His Brothers*.⁹

O „úhlavním nepříteli“ Britů, sultánu Típúovi, toho bylo napsáno hodně. Pro práci jsem zvolil sborník I. Habiba *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*,¹⁰ ve které se nachází množství příspěvků od různých indických autorů,

---

² KAUSAR, K., *Secret Correspondence of Tipu Sultan*, New Delhi 1980.

³ INGRAM, E. *Two Views of British India: The Private Correspondence of Mr Dundas and Lord Wellesley: 1798–1801*, Bath 1970.

⁴ FURBER, H., *The Private Record of an Indian Governor-Generalship: The Correspondence of Sir John Shore, Governor-General, with Henry Dundas, President of Board of Control 1793–1798*, Cambridge 1933.

⁵ BENNELL, A. S., *The Maratha War Papers of Arthur Wellesley: January to December 1803*, London 1998.

⁶ WELLER, J., *Wellington in India*, London 2013.

⁷ ROBERTS, P. E., *India under Wellesley*, London 1929.

⁸ BUTLER, Iris, *The Eldest Brother: The Marquess Wellesley, the Duke Wellington's Eldest Brother*, London; Sydney; Auckland; Toronto 1973.

⁹ SEVERN, John, *Architects of Empire: The Duke Wellington and His Brothers*, Norman 2007.

¹⁰ HABIB, I., (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002.

kteří ne vždy zachovávají zcela nezaujatý pohled na jeho osobu, ale co se faktů týče, jedná se o velice hutný a rozmanitý příspěvek. Dále práce S. Aliho *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*,¹¹ jež ale trpí podobným neduhem, kdy ze sultána na více místech dělá nevinnou oběť britského imperialismu.

O nesmírně zajímavém kontextu Napoleonovy expedice do Egypta a prvopočátečních Východní otázky pojednávají knihy E. Ingrama *Commitment to Empire: Prophecies of the Great Game in Asia 1797–1800*,¹² a M. E. Yappa *Strategies of British India: Britain, Iran and Afghanistan 1798–1850*.¹³ Aktivitami francouzských vojáků a dobrodruhů v Indii se zabývá publikace G. Mansingha *French Military Influence in India*.¹⁴ Pro afghánský vliv na indickou politiku byla užitečná i kniha T. Barfielda *Afghanistan: A Cultural and Political History*.¹⁵

Na téma Maráthské říše a jejího konfliktu s Britskou Východoindickou společností toho bylo napsáno opravdu hodně. Ze starších publikací je významná práce P. C. Gupty *Baji Rao II. and the East India Company 1796–1818*.¹⁶ Dějinami Maráthské říše od počátku až do jejího konce se věnuje publikace S. Gordona *The New Cambridge History of India: The Marathas 1600–1818*.¹⁷ Opomenou nelze ani knihu R. G. S. Coopera *The Anglo-Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy*,¹⁸ či D. CH. L. Vaishe *The Rise of British Power and Fall of Marathas*.¹⁹ Tématem porážky a ústupu plukovníka Monsona se zabývá ve své monografii D. D. Khanna *Monson's Retreat in Anglo-Maratha War (1803–1805)*.²⁰

Expanzi Východoindické společnosti popisuje ve své rozsáhlé a velmi důležité monografii S. P. Moon *The British Conquest and Dominion of India*.²¹ V případě rané fáze expanze je důležitá publikace G. J. Bryanta *The Emergence of British Power in India 1600–1784: A Grand Strategic Interpretation*.²² Obecnou prací o této společnosti, jejich obchodních či politických aktivitách a vlivu na londýnskou politiku, je již přes své stáří stále platná

---

¹¹ ALI, S., *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, Mysore 1982.

¹² INGRAM, E., *Commitment to Empire: Prophecies of the Great Game in Asia 1797–1800*, Oxford 1981.

¹³ YAPP, M., E., *Strategies of British India: Britain, Iran and Afghanistan 1798–1850*, Oxford 1980.

¹⁴ MANSINGH, G., *French Military Influence in India*, New Delhi 2006.

¹⁵ BARFIELD, T. J., *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton; Oxford 2010.

¹⁶ GUPTA, P., C., *Baji Rao II. and the East India Company 1796–1818*, London 1923.

¹⁷ GORDON, S., *The New Cambridge History of India: The Marathas 1600–1818*, Cambridge; New York; Victoria 1993.

¹⁸ COOPER, R., G., S., *The Anglo-Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy*, Cambridge 2003.

¹⁹ VAISH, D., CH., L., *The Rise of British Power and Fall of Marathas*, Lucknow 1972.

²⁰ KHANNA, D., D., *Monson's Retreat in Anglo-Maratha War (1803–1805)*, Allahabad 1981.

²¹ MOON, P., S., *The British Conquest and Dominion of India*, London 1989.

²² BRYANT, G., J., *The Emergence of British Power in India 1600–1784: A Grand Strategic Interpretation*, Woodbridge 2013.

publikace C. H. Phillipse *The East India Company 1784–1834*.²³ Vznikem Britské Indie a jejího vlivu na indickou společnost se zabývá C. A. Bayly v knize *The New Cambridge History of India: Volume II.: Indian Society and Making of the British Empire*,²⁴ přičemž zkoumá i krajinné a sociální vlivy, které měly svůj dopad na Maráthskou říši a její porážku.

Wellesleyovu politiku vůči domorodým státům rozebírá M. S. Renick v práci *Lord Wellesley and Indian States*.²⁵ Pro pochopení speciálního vztahu Britů s vládcem Haidrábádu je naprosto nepostradatelná publikace S. Reganiho *Nizam-British Relations 1724–1857*,²⁶ kde jsou tyto vazby rozebrány od úplných počátků až do Velkého indického povstání. Práce o dějinách vlády navába Karnátaky v jižní části indického subkontinentu od N. S. Ramashwamiho *Political History of Carnatic under Nawabs*,²⁷ je pro kontext politiky vůči indickým vládcům též důležitá. Publikace A. CH. Banerjeeho *Rajput States and British Paramountcy*²⁸ je pro změnu nezbytná pro pochopení vztahů Britů s rádžaputánskými státečky. Britské politice vůči Mughalům a Avadhu v severní Indii, se věnuje kniha R. B. Barnetta *North India Between Empires: Avadh, the Mughals and the British 1720–1801*.²⁹

Čeští autoři se věnovali převážně osobě Arthura Wellesleye, budoucího vévody z Wellingtonu a jeho vojenských tažení. Ve svých publikacích se rozepsali i o jeho indických bojištích. Shodou okolností vyšly obě takto zaměřené publikace v roce 2018 a obě si kladly za úkol zaplnit dosud prázdné místo v české historiografii, právě o osobě Wellingtona. Konkrétně se jedná o knihu D. Rese *Wellington: Vítěz od Waterloo*³⁰ a P. B. Elbla *Wellington: Britský buldok s tváří gentlemana*.³¹ Oba autoři se zaměřují hlavně na vojenské akce, které podstoupil v Indii a během nichž získal cenné zkušenosti pro budoucí vojenská tažení v Evropě, o kterých pojednává větší část těchto knih. Česká historiografie ale mnou zkoumané období dosud tak příliš nezkoumala, natož aby o něm vyšla alespoň monografie. Své kapitoly má tato zkoumaná doba i v publikaci *Dějiny Indie*, napsané kolektivem autorů, ale pro velký záběr knihy, jež má za cíl zmapovat úplně celou historii této země, je tomuto tématu věnován pouze malý prostor. Ten však může sloužit jako ideální první vhled do problematiky.

---

²³ PHILLIPS, C., H., *The East India Company 1784–1834*, Manchester 1940.

²⁴ BAYLY, C., A., *The New Cambridge History of India: Volume II.: Indian Society and Making of the British Empire*, Cambridge 1988.

²⁵ RENICK, M., S., *Lord Wellesley and Indian States*, Agra 1987.

²⁶ REGANI, S., *Nizam-British Relations 1724–1857*, New Delhi 1963.

²⁷ RAMASWAMI, N., S., *Political History of Carnatic under Nawabs*, New Delhi 1984.

²⁸ BANERJEE, A., CH., *The Rajput States and British Paramountcy*, New Delhi 1980.

²⁹ BARNETT, R., B., *North India Between Empires: Avadh, the Mughals and the British 1720–1801*, Berkeley; Los Angeles, London 1980.

³⁰ RES, D., *Wellington: Vítěz od Waterloo 1769–1815*, Praha 2018.

³¹ ELBL, P., B., *Wellington: Britský buldok s tváří gentlemana*, Praha 2018.

K tématu nalezneme velké množství odborných článků vydaných pouze v anglickém jazyce, neboť v tom českém doposud žádné nevyšly. Z použitých článků a studií je velmi zajímavým příspěvek M. H. Fishera o nepřímé vládě v rámci Britského impéria a vzniku rezidenčního systému, který měl své počátky právě v Indii a následně byl Brity aplikován v jiných částech říše.³² Problematikou Avadhu a jeho směřování k přijetí podmínek subsidiární aliance s Brity se zabývali P. J. Marshall³³ a R. Mukherjee.³⁴ Důležitou prací na téma francouzsko-perských diplomatických vztahů a jejich vlivem na dění v Indii se zabýval I. Amini,³⁵ přičemž neopomněl vzít v potaz i Napoleonovo tažení v Egyptě. Studie od A. S. Bennella³⁶ analyzuje britský vojenský neúspěch v závěrečné fázi druhé britsko-maráthské války a zkoumá faktory, které k němu přispěly.

Z kvalifikačních prací je významná práce M. R. Kantaka *The First Anglo-Maratha War: A Military Study of Major Battles 1774–1782*,³⁷ zabývající se první britsko-maráthskou válkou. Jedná se primárně o vojenskou studii tohoto konfliktu, ale bere v potaz i diplomatickou stránku. K. G. Pitre napsal podobně koncipovanou práci *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*,³⁸ ale na téma druhé britsko-maráthské války, přičemž jde rovněž hlavně o příspěvek k vojenským dějinám s diplomatickým kontextem.

Jako normu pro psaní indických jmen a názvů jsem se rozhodl použít nejnovější vydání knihy kolektivu autorů *Dějiny Indie*.³⁹ Neboť se jedná o dílo předních českých orientalistů, tak názvy zde použité považuji za nejvalidnější. Bohužel se ale nejedná o zcela všechny případy, proto jsem u některých ponechal pouze anglickou transkripci.

---

³² FISHER, M., H., *Indirect Rule in the British Empire: The Foundations of the Residency System in India (1764–1858)*, in: *Modern Asian Studies*, Vol. 18, No. 3, 1984, s. 393–428.

³³ MARSHALL, P., J., *Economic and Political Expansion: The Case of Oudh*, in: *Modern Asian Studies*, vol. 9, no. 4 (1975), s. 465–482.

³⁴ MUKHERJEE, R., *Trade and Empire in Avadh 1765–1804*, in: *The Past and Present Society*, No. 94 (Feb., 1982), s. 85–102.

³⁵ AMINI, I., *Napoleon and Persia*, in: *Iran*, Vol. 37 (1999), s. 109–122.

³⁶ BENNELL, A., S., *Factors in the Marquis Wellesley's Failure against Holkar, 1804*, in: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 28, No. 3 (1965), s. 553–581.

³⁷ KANTAK, M., R., *The First Anglo-Maratha War: A Military Study of Major Battles 1774–1782*, University of Poona, Poona 1977, (disertační práce).

³⁸ PITRE, K., G., *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*, Ph.D. Thesis, University of Poona, Poona 1984, (disertační práce).

³⁹ STRNAD, J. – FILIPSKÝ, J. – HOLMAN, J. – VAVROUŠKOVÁ, S., *Dějiny Indie*, Praha 2013.

1 Britská Indie za Cornwallise a Shora

Úpadek Mughalské říše po smrti císaře Arangzhéba v roce 1707 umožnil lokálním guvernérům získat nezávislost. Po vítězství nad mughalskou armádou byl prvním v řadě, v roce 1724, nizám⁴⁰ z Haidarabádu. Následoval bengálský naváb⁴¹ a další lokální správci, kteří využili příležitost k osamostatnění na centrální vládě.⁴² Ruku v ruce s rostoucí dezintegrací Mughalské říše, se začala zvětšovat i moc evropských východoindických společností, které se postupně přizpůsobovaly novým podmínkám politického vakua. Šlo hlavně o francouzské a britské společnosti, které spolu svedly sérii konfrontací, do nichž byli zapojeni i domorodí indiští vládci. Tyto střety vyvrcholily během Sedmileté války, kdy Britové porazili bengálského navábu Sirádžuddaulu a získali dívání⁴³ v Bengálsku. Francouzská Východoindická společnost byla poražena a její moc zlomena, neboť jí zůstalo pouze několik přístavů, které nesměly být opevňovány. Britská Východoindická společnost se pro změnu stala suverénem v Bengálsku a do budoucna velkým politickým hráčem na indickém politickém kolbišti.⁴⁴

S cílem omezit nekontrolovanou expanzi Britské východoindické společnosti (dále jako Společnost) v Indii, za guvernéřství Warrena Hastingse⁴⁵ a jeho současníků, přijal roku 1784 britský parlament Pittův indický zákon,⁴⁶ jenž převedl Společnost pod politickou kontrolu vlády. Politici tak chtěli zmírnit finanční dopady, jež měla přílišná teritoriální expanze na britský obchod a snížit extrémně vysoké náklady, jaké mělo válčení dopady na finanční kondici Společnosti. Parlament také získal právo na výběr generálního guvernéra.⁴⁷

Generálního guvernéra Warrena Hastingse vystřídal ve funkci roku 1786 Charles Cornwallis⁴⁸ a setrval v ní až do roku 1793. Za své vlády provedl mnoho administrativních a vojenských reforem, jež pomohly stabilizovat Východoindickou společnost. Na diplomatickém poli se zasadil o vytvoření aliance proti Típú Sultánovi (Fatéh Alí Típú nebo též Tipoo Sultan),⁴⁹ v níž figurovali Britové, Maráthové a nizám z Haidarabádu. Konflikt

---

⁴⁰ „Nizám“ = titul muslimského vládce Haidarabádu

⁴¹ „Naváb“ = titul polonezávislých mughalských správců

⁴² BLACK, J., *Great Powers and the Quest for Hegemony: The World Order since 1500*, London – New York 2008, s. 68–69.

⁴³ „Dívání“ = správa daní a financí

⁴⁴ ŠANC, s. 9–39.

⁴⁵ Warren Hastings byl prvním generálním guvernérem v Indii v letech 1774–1785.

⁴⁶ Byl vytvořen Dozorčí úřad pro záležitosti Východoindické společnosti, jehož předseda měl podobnou pozici jako pozdější ministr pro Indii.

⁴⁷ BRENDON, P., *The Decline and Fall of the British Empire*, New York 2008, s. 37–38.

⁴⁸ Charles Cornwallis, hrabě Cornwallis, od roku 1792 1. markýz Cornwallis. Byl druhým generálním guvernérem v letech 1786–1793 a poté znovu v roce 1805. Nejvíce znám kvůli své kapitulaci v Yorktownu roku 1781 během Americké války za nezávislost.

⁴⁹ Típú Sultán byl vládcem Maisúru v letech 1782–1799.

s vládcem Maisúru, nazývaný třetí britsko-maisúrská válka, se stal jedním z mezníků britské expanze v Indii.

Konec druhé britsko-maisúrské války zakončený míry ze Salbaí (1782) a Mangalúru (1784) se setkal s nespokojeností ze strany ambiciózního Típú Sultána, který se snažil o vytvoření konfederace indických států, jež by zničila britskou moc v Indii. K tomuto účelu hodlal využít i náboženský aspekt a povolat muslimské vládce do svaté války proti nevěřícím. Na svou stranu získal i mughalského císaře Šáha Álama II.,⁵⁰ jenž v dopisech vyzýval nizáma a další panovníky Dakšinu, aby se připojili k nadcházející válce. Vládce Haidarábádu však toto volání nevyslyšel; naopak uzavřel spojenectví s Maráthy proti Típúovi. Ti však pohlíželi na nizáma pouze jako svého vazala, vyžadujícího jejich ochranu nežli respektovaného spojence. Nizám byl v napětí i s Brity, protože požadoval navrácení Gunturského sarkáru, jediného území, odkud měla jeho teritoria přístup k moři a který byl od roku 1768 v rukou Britů. Tento spor hodlal využít Típú ve svůj prospěch a snažil se přimět nizáma ke vstupu do protibritské aliance zahrnující i Maráthy. První ministr Maráthské konfederace Nána Phadnis (Phadnavís)⁵¹ byl ale zrovna zatažen do vnitřních sporů. Nicméně hodlal případné spojenectví využít hned ke dvěma hlavním cílům, a to zachování míru s Maisúrem a oslabení britské moci.⁵²

V roce 1787 se Típú pokoušel navázat spojenecké vztahy s Osmanskou říší a vyslal do Konstantinopole své vyslance. Zde však měli velmi silnou pozici Britové, kteří tyto snahy zablokovali, a dokonce nabádali osmanský dvůr, aby Típúovi doporučil přerušit spojenectví s Francouzi a navázat spolupráci s Brity. To ale nemohl maisúrský sultán akceptovat, protože je považoval za své přirozené nepřátele. Úspěchem ale bylo, že osmanský sultán uznal Típúovu nezávislost a jeho právo na královský titul. To bylo důležité, protože jeho otec se dostal do čela státu díky převratu, kterým svrhnul vládnoucí hinduistickou dynastií. Britové si následně uvědomili, že takové uznání zvýší sultánovu prestiž mezi jinými muslimskými vládci a do budoucna může být velkým problémem.⁵³

Plánovaná protibritská konfederace však nakonec ztroskotala. Svou roli sehrál fakt, že Britové o Típúových úmyslech věděli a podnikli kroky vedoucí k rozdělení členů plánované

---

⁵⁰ Šáh Álama II. byl mughalským císařem v letech 1759–1806. Po porážce od Britů v bitvě u Baksáru v roce 1764 se jeho vláda omezovala pouze na Dillí a byl střídavě loutkou v rukou Britů a Maráthů, kteří zápasili o vliv nad ním a mohli se zaštitit jeho formálním titulem.

⁵¹ Nána Phadnis byl nejvlivnějším politikem a státníkem Maráthské říše v druhé polovině 18. století. Je občas přezdíván jako „maráthský Machiavelli“.

⁵² KASTURI, N., *Tipu Sultan's Projected Confederacy against the British, 1790*, in: HABIB, I., (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 84–90.

⁵³ QURESHI, I., H., *Tipu Sultan's Embassy to Constantinople, 1787*, in: HABIB, I., (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 69–78.

aliance. První krok nakonec učinil Nizám, když vyslal diplomatickou misi do Kalkaty, kde měla vyjednat buď navrácení Sarkáru, nebo alespoň vyplácení subsidií a vojenskou pomoc. Cornwallis okamžitě využil příležitosti a přislíbil podporu britských jednotek, k čemuž ještě přidal vyplácení renty z Gunturského sarkáru. Útokem na Travankúr v roce 1790 navíc poskytl Típú další příležitost Cornwallisovi, aby proti jeho ambicím zasáhl a uzavřel spojenectví s Maráthy a Nizámem, čímž došlo o obrácení původně zamýšlené konfederace.⁵⁴ Típú naléhal na Francouze a nabádal je ke vstupu do války. Ti však zůstali neutrální hned z několika důvodů: ve Francii vrcholila revoluční vlna a zároveň si byli Francouzi dobře vědomi situace, do které se Típú dostal a nechtěli se nechat vtáhnout do předem prohrané války.⁵⁵ Mír uzavřený ve Srírangapatamu v březnu 1792 byl pro Maisúr pokořující. Polovinu jeho území si rozdělili vítězni spojenci a dva Típúovi synové byli odvedeni jako rukojmí.⁵⁶

John Shore⁵⁷, jenž nahradil generálního guvernéra Cornwallise, působil v této funkci v letech 1793–1798. Doba jeho vlády bývá často historiky opomíjena z prostého důvodu. Jeho vláda v období mezi Cornwallisem a Wellesleyem je klidem před bouří. Shore nevedl expanzivní politiku a jeho cílem bylo nezasahovat do indických záležitostí.

Shore byl mužem velmi dobře obeznámeným s indickým prostředím. Za Hastingsova guvernérství působil ve finanční administrativě a později byl Cornwallisovou pravou rukou. Podílel se na jeho reformách a byl osobně vyslán informovat Williama Pitta mladšího⁵⁸ a Henryho Dundase⁵⁹ o nutnosti vytvoření trvalého osídlení v Bengálsku. Během pobytu si svými schopnostmi vydobyl respekt ministrů. Shore nebyl mužem, který by nosil významné jméno. Neměl žádnou vojenskou reputaci ani politický vliv, ale pouze bezúhonnost a spoustu let služby ve Společnosti. I přes to byl nakonec jmenován na nejvyšší a nejzodpovědnější post v Britském impériu.⁶⁰

Jedním z hlavních problémů, s nimiž se musel Shore vypořádat, byla problematika vztahu s Típú Sultánem, jenž neskrýval snahu o revizi smlouvy ze Šrírangapattanamu a znovu získání ztraceného území. Již Cornwallis tušil, že se Típú nesmíří s pokořujícími podmínkami, a proto

---

⁵⁴ KASTURI, s. 91–92.

⁵⁵ ALI, B., S., *The French and the Third Mysore War: Testimony of the Mauricius Records*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haider Aki and Tipu Sultan*, London 2002, s. 93–95.

⁵⁶ AITCHISON, C. U., *A Collection of Treaties, Engagements, and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. VIII.: Containing the Treaties, etc., Relating to the Madras Presidency, Including Ceylon, Hyderabad, Mysore and Coorg, and the Central Provinces*, Calcutta 1892, s. 460–468.

⁵⁷ Sir John Shore byl třetím generálním guvernérem v letech 1793–1798.

⁵⁸ William Pitt mladší byl britským ministerským předsedou v letech 1783–1801 a 1804–1806.

⁵⁹ Henry Dundas, 1. vikomt Melville byl předsedou Dozorčího úřadu pro záležitosti Východoindické společnosti v letech 1793–1801.

⁶⁰ FURBER, s. 5–6.

ihned po uzavření dohody zahájil jednání se spojenci. Výsledkem měla být smlouva garantující podporu při případném Típúově útoku a diplomatická izolace Maisúru. K podpisu dohody však nikdy nedošlo a Cornwallisova tajná jednání a nezákonná okupace Wynaadu, nezanesené ve smlouvě ze Šrírangapattanamu navíc popudila Típúu natolik, že znemožnila jakoukoli diplomatickou spolupráci. Wynaad navíc nebyl jediným sporně obsazeným územím. Corumbala, Amara a Sulya byly také neoprávněně drženy Brity. Vláda v Bombaji dokonce uznala Típúovy nároky za oprávněné, ale Cornwallis se jich odmítl vzdát.⁶¹

Prvním činem nově nastoupivšího Shora bylo propuštění maisúrských princů, držných jako rukojmí, a záruka míru. Shore si byl vědom, že nároky na sporná území jsou slabé, tudíž by v případě války s Típúem nemohl počítat s podporou Maráthů a nizáma.⁶² Další potíž byla hašteřivost mezi spojenci, vedoucí k válce mezi nizámem a Maráthy v letech 1795–1796, ve které byl nizám drtivě poražen v bitvě u Khardy a následně nucen podepsat ponižující mírové podmínky. Shorovým úkolem bylo udržet neutralitu a nezasahovat do konfliktů mezi indickými vládci. Nizám, jenž byl v tomto konfliktu za agresora, počítal s britskou podporou, ale Shore ji zamítl s odkazem na znění spojenecké smlouvy, která jej zavazovala k pomoci pouze v případě útoku Típúu. Důvod k opatrnosti byl na místě kvůli podpoře, jíž se Maráthům dostalo právě ze strany maisúrského vládce. Shore nehodlal riskovat válku se dvěma státy najednou a ponechal nizáma svému osudu. Guvernér si byl vědom momentální britské slabosti, protože armáda nebyla na tak rozsáhlý konflikt připravena a ani financí se nedostávalo.⁶³

Diplomatická situace na subkontinentu nebyla nakloněna na britskou stranu. Stará aliance se rozpadla v důsledku změny nizámovy orientace po prohrané válce, kdy v Haidarábádu vzrostl francouzský vliv.⁶⁴ Další příčinou zániku spojenectví byla smrt mladého pěšvy⁶⁵ Mádhav Ráa II.⁶⁶ a následný boj o nástupnictví v Púně. Típú byl v kontaktu s dvory v Púně a Haidarábádu a domlouval novou protibritskou alianci. Shorova politika vůči Típúovi byla tvořena hlavně snahou nevyprovokovat konflikt, ale zároveň být připraven na případnou válku. Jako opatření byly do Dakšinu poslány posily z Bengálska a došlo k jejich rozmístění na strategické body. Diplomatickým jednáním také dosáhl zaslání společné nóty Típúovi, pod

---

⁶¹ ALI, B. S., *Tipu Sultan and Sir John Shore*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 96–97.

⁶² Tamtéž, s. 97.

⁶³ FURBER, s. 6–8.

⁶⁴ Přítomnost francouzských důstojníků na dvorech indických vládců byla tehdy běžnou záležitostí. V Haidarábádu působil generál François Raymond. Ve službách Maráthů například generál Benoît de Boigne nebo Pierre Cuillier-Perron.

⁶⁵ „Pěšva“ = titul přirovnávaný nejbližší významu maráthského ministerského předsedy.

⁶⁶ Mádhav Ráo II. byl maráthským pěšvou v letech 1774–1795. Spáchal sebevraždu skokem ze zdi a neměl žádného dědice.

kteřou byli podepsáni Britové, Maráthové a nizám. Obsahem byly stížnosti na vojenské přípravy Maisúru a žádost o jejich vysvětlení. Šlo o nesporný diplomatický úspěch Shora. Ač některé kruhy volaly po válce s Típúem, Shore nevyvolal konflikt, i přes vědomí, že Típú pouze vyčkává na vhodný okamžik, kdy bude znovu schopen využít příležitost.⁶⁷

V Avadhu, po smrti návába Ásafuddaula, podpořil Shore jako následníka jeho bratra Saádata Alího. Provincie byla současně ohrožena možným vpádem Afghánců, vedenými Zamánem Šáhem.⁶⁸ Nový naváb se zavázal za svou ochranu platit Britům pravidelné subsidie a přenechal jim pevnost v Íláhábádu.⁶⁹ Zamán Šáh, vládce Durránské říše s centrem v Kábulu, chtěl obnovit dřívější moc Durráníů v severní Indii, která za vlády Ahmada Šáha Durráního⁷⁰ zabírala bývalá mughalská území Sindh, Pandžáb a Kašmír. Po smrti Ahmada Šáha však z jeho říše, po válkách o následnictví, zbyl jen stín, protože Pandžáb ovládli Sikhové a Chofásán si nárokovali Peršané. Zamán neuspěl z důvodu síly Sikhského státu a po revoltě vlastních bratrů se musel vrátit do Kábulu.⁷¹ V dopise ze 17. ledna 1797, adresovaném Henry Dundasovi, vyjádřil Shore obavu ze spojení Zamána Šáha, Típúa a Francouzů.⁷²

Za odcházejícího Johna Shora, jenž měl ve funkci generálního guvernéra skončit v březnu 1798, byl jako nástupce vybrán Richard Wellesley. Do Indie odplul v listopadu 1797 a do Kalkaty dorazil v květnu 1798.⁷³ Před ním do Indie vyplul v roce 1796 jeho mladší bratr Arthur Wellesley (dále jako Arthur), který měl sloužit v hodnosti plukovníka jako člen britské koloniální armády. Tato práce nabízela možnost přijít k bohatství, protože vojáci a civilní pracovníci se někdy vraceli velmi dobře zajištěni. Do Kalkaty připlul v únoru 1797 a ihned se zapojil do akce, které ho v následujících letech služby v Indii čekalo opravdu vrchovatě.⁷⁴

---

⁶⁷ ALI B., S., *Tipu Sultan*, s. 97–99.

⁶⁸ Zamán Šáh byl vládcem Durránské říše (Afghánské říše) v letech 1793–1801.

⁶⁹ FURBER, s. 16–18.

⁷⁰ Ahmad Šáh Durrání byl zakladatelem Durránské říše a panoval v letech 1747–1772. V roce 1761 uštědřil Maráthům drtivou porážku ve třetí bitvě u Pánípatu.

⁷¹ BARFIELD, s. 99–107.

⁷² FURBER, s. 121–123.

⁷³ ROBERTS, P. E., s. 19–21.

⁷⁴ SEVERN, J., s. 65–67.

2 Wellesleyovy počátky

2.1 Napoleonova invaze do Egypta a její důsledky pro zahraniční vztahy Britské Indie

Francouzský konzul a budoucí císař Napoleon Bonaparte se 3. července 1798 vylodil v Abúkirském zálivu. I přes zničení francouzského loďstva Horatiem Nelsonem 1. srpna, se mu podařilo během měsíce ovládnout Dolní Egypt. Britové se tak obávali možného ohrožení svých území v Indii, která se již po těchto událostech nezdála pro Francii tak nedosažitelná.⁷⁵ Napoleonova expedice do Egypta měla podle jeho plánu ohrozit britský obchod na indickém subkontinentu, kde plánoval uzavřít spojení s místními domorodými státy a naplánovat společný útok proti Britům. Henry Dundas, předseda Dozorčího úřadu pro záležitosti Východoindické společnosti, si uvědomoval případné nebezpečí a poslal do Indie posily, přestože byla britská vláda přesvědčená, že se Francouzi vylodí v Irsku. Britské lodě zachytily Napoleonův dopis Típúovi a Wellesley tak krátce po svém příjezdu musel začít jednat. Vyzval Maisúr a nizáma, aby přerušili styky s Francií a aby vyhostili její důstojníky ve svých službách. Nizám na požadavek přistoupil, ale Típú s odpovědí čekal tak dlouho, až mu byla vyhlášena válka. Dundas o francouzské expedici směřující na východ varoval Wellesleye, přičemž si byl naprosto jistý, že jejich cílem je nepochybně Egypt a Indie.⁷⁶

Po Típúově smrti si Wellesley myslel, že jedinou potenciální hrozbou je invaze Afghánců do severní Indie a očekával, že Napoleon nabídne spojení Zamán Šáhovi.⁷⁷ Ten však byl v roce 1800 sesazen a oslepen svým bratrem Mahmúdem Šáhem. Divoká situace v Afghánistánu ale pokračovala dalším převratem, kdy Mahmúda o tři roky později sesadil další bratr Šudžá Šáh, jen aby se v roce 1809 znovu dostal k moci Madmúd a Šudžu, vyhnal do exilu v Indii.⁷⁸ Wellesley neuvažoval o alianci s Afghánistánem, a po svržení Zamána mu slabý a rozdrobený soused vyhovoval. Dundas se pro změnu obával spojení Afghánistánu a Francie. Jisté neshody mezi Wellesleyem a Dundasem panovaly ohledně vztahu s kadžárovskou Persií.⁷⁹

Wellesley preferoval navázání obchodních a vojenských vazeb s Persií. Smlouvu z ledna 1801 uzavřel s perským šáhem Fátem Alím⁸⁰ John Malcolm.⁸¹ Obsahovala obranné spojení

---

⁷⁵ INGRAM, E., *Commitment*, s. 61.

⁷⁶ INGRAM, E., *Two Views* s. 47.

⁷⁷ AMINI, s. 109–110.

⁷⁸ BARFIELD, s. 107.

⁷⁹ YAPP, s. 26–29.

⁸⁰ Fát Alí byl perským šáhem v letech 1797–1834.

⁸¹ Sir John Malcolm zastával v Indii v letech 1783–1830 mnoho různých administrativních a diplomatických pozic včetně postu guvernéra Bombaje v letech 1827–1830.

proti Afgháncům a příslib společného zásahu proti případné přítomnosti francouzské armády na perském území. Dále byla uzavřena i smlouva obchodní.⁸² Dundas s Wellesleyem nesouhlasil a preferoval buď přímé sblížení s Afghánistánem, nebo spojení s Maráthy a Sikhy.⁸³ Diplomatická ofenzíva Britů směřovala i do oblasti Ománu, kde byla 12. října 1798 uzavřena smlouva s imámem Maskatu, v níž Francouzům odepřel přístup na své území. V roce 1800 následovala další smlouva, jež umístila do Maskatu britského rezidenta.⁸⁴

Napoleon i Wellesley si dobře uvědomovali důležitost Persie, i když každý z jiného důvodu. Pro Napoleona představovala vstupní bránu do Indie i případného spojence proti Rusku. Pro Wellesleye zase znamenala ochranu proti Afgháncům a Francouzům. Po svém odjezdu na jednání s perským šáhem se udála série událostí, o kterých se neměl Malcolm možnost dovědět. Povstání Madmúda Šáha proti Zamánovi znemožnilo afghánskou invazi a dále Napoleonův odjezd z Egypta v srpnu 1799. Rusové byli v době Malcolmova odjezdu spojenci Britů a car Pavel I. nebyl na Bonapartově straně. Peršané se také spokojili s převážně ústními sliby výměnou za protifrancouzský postoj.⁸⁵ Napoleon chtěl kolonie a silné námořnictvo, jež by konkurovalo Britům, ale přednost dostala pozemní armáda a bojiště v Evropě. Napoleonovo tažení v Egyptě se tak stalo jeho jedinou mimoevropskou epizodou.⁸⁶

Po uzavření míru 27. března 1802 v Amiens usiloval Napoleon o sblížení s Osmanskou říší a Persií. Konec francouzské okupace Egypta umožnil obnovení vztahů s Turky a v Rusku, po zavraždění Pavla I., nastoupil Alexandr I., přičemž Francouzi očekávali, že se nový car přidá na britskou stranu. V roce 1803, po obnovení bojů v Evropě, usilovali Francouzi o spojení s Persií, které by vázalo Brity v Indii a Rusy na Kavkaze.

Když Rusové zabrali 3. ledna 1803 perskou pevnost Gandža a chystali se oblehnout Jerevan v Arménii, požadoval perský šáh pomoc Britů na základě smlouvy z roku 1801. Britové se svým závazkům vyhnuli s konstatováním, že uzavřená smlouva negarantuje britskou pomoc proti Rusku. Příčinou odmítnutí pomoci bylo formování Třetí koalice proti Francii. Za těchto podmínek šáhovi nezbylo nic jiného, než obrátit se s nabídkou spojení na Napoleona, který dal nový impuls své orientální politice a usiloval o alianci s Persií a Osmanskou říší. Sultán Selim III. byl navíc oslněn Napoleonovým triumfem u Slavkova.⁸⁷

---

⁸² AITCHISON, C. U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. XII: Containing the Treaties, &c., Relating to Persia, the Arab Principalities in the Persian Gulf, and Oman*, Calcutta 1909, s. 38–46.

⁸³ YAPP, s. 29.

⁸⁴ AITCHISON, Vol. XII, s. 207–208.

⁸⁵ AMINI, s. 111.

⁸⁶ BLACK, J., *The Great Powers*, s. 76.

⁸⁷ AMINI, s. 111–112.

Francouzsko-perská smlouva uzavřená 4. května 1807 ve Finkensteinu, obsahovala garance perské teritoriální integrity, příslib neprodleného vyhlášení války Velké Británii, uzavření spojenečství s Afghánci k útoku na Britskou Indii a umožnění průchodu francouzské armády v její cestě do Indie.⁸⁸ K naplnění smlouvy však nikdy nedošlo, protože Persie nakonec nechtěla s Británií válčit a v roce 1809 uzavřela s Brity novou smlouvu, kde garantovala, že neumožní žádné evropské armádě průchod přes své území směrem do Indie.⁸⁹

Hrozbou pro britské zájmy v Indii bylo i francouzsko-ruské sblížení po uzavření míru v Tylži v roce 1807. Napoleon s carem Alexandrem I. probírali možnou pozemní invazi do Indie přes střední Asii. Pro Brity se tedy stalo klíčovým úkolem zabezpečit severozápadní hranici, odkud by tento útok mohl přijít. Jejich diplomatická mise do Persie těžila z ukončení francouzsko-perských vazeb v důsledku Napoleonovy nové orientace na Rusko.⁹⁰

Zde můžeme pozorovat první britské uvědomění, kdy k ochraně Indie nestačí pouze námořní dominance, ale že může být napadnutelná i pozemní cestou. Britové se tedy začali více zajímat o dění v zemích sousedících s Indií – Persií, Afghánistánem nebo Sikhské říši – a snažili se pomocí diplomacie a expanze ochránit své državy v Indii. Šlo o jakousi předzvěst Velké hry, kde Francouze v soupeření s Brity nahradí Rusové a která bude vázat britskou pozornost po většinu 19. století.

Wellesley se během své cesty do Indie setkal u Mysu Dobré naděje s Jamesem Achillem Kirkpatrickem, jenž působil jako rezident u nizáma v Haidarabádu a na jihu Afriky si léčil podlomené zdraví. Ten jej zasvětil do tajů indické politiky, hlavně o Típúovi a jeho intrikách vůči Britům. Ještě z Mysu nechal Wellesley poslat Dundasovi do Londýna dopis, ve kterém se zmiňuje o nezbytnosti eliminovat nebezpečí, jež Típú představuje pro britské zájmy v Indii.⁹¹

2.2 Válka s Maisúrem

Típú se začal obávat, že se proti němu začíná formovat nová trojkoalice. Odeslal proto vyslance k nizámovi s nabídkou spojenečství, které by zahrnovalo Maráthy, nizáma a Maisúr. Toto spojenečství směřovalo primárně proti Britům. Další alternativou bylo zajištění nizámovy

---

⁸⁸ AMINI s. 113.

⁸⁹ AITCHISON, Vol. XII, s. 46–49.

⁹⁰ ALDER, G. S., *Britain and the Defence of India – Origins of the Problem 1798–1815*, in: *Journal of Asian History*, Vol. 6, No. 1 (1972), s. 27–32.

⁹¹ REGANI, s. 177.

neutrality v případě propuknutí války se Společností. Nizám se ale cítil silný a tyto nabídky ignoroval.⁹²

I přestože Francouzi nijak efektivně Típúovi nepomohli během druhé i třetí britsko-maisúrské války, vůbec to nenarušilo jejich diplomatické vztahy. Jejich pomoc před nastávající válkou s Brity však byla opět nepatrná. Guvernér ostrova Mauricius Anne Joseph Hippolyte de Maurès Malartic⁹³ sice vydal proklamaci, ve které vyzval dobrovolníky, aby vstoupili do služeb sultána, přesto jich 26. dubna 1798 dorazila do Mangalúru pouze necelá stovka.⁹⁴ Sultán až do své smrti zaměstnával evropské žoldnéře, z nichž většinu tvořili právě Francouzi. Při dobytí Šrírangapattanamu zajali Britové asi 120 francouzských vojáků, z čehož 20 byli důstojníci. Tento počet se zdaleka neblíží zlaté éře francouzského vlivu na dvoře sultánů v osmdesátých letech 18. století, kdy bylo ve službách Haidara Alího (Hyder Ali)⁹⁵ přes 700 francouzských žoldnéřů.⁹⁶

Típú se neúspěšně pokusil zapojit do války s Brity i Afghánce, nebo alespoň doufal, že by je na nějaký čas mohli jejich síly zaměstnat na severní hranici. Afghánci nenáviděli Brity, kteří jim dost účinně bránili ve vpádu do Indie. Zaman Šáh byl na výpravu do Indie připraven, ale série povstání na území jeho říše ho donutila ke stažení. Nicméně hrozba tu stále existovala. Zaman Šáh chtěl z mughalského císaře opět udělat nezávislého panovníka a neváhal by kvůli tomu válčit jak se Brity, tak Maráthy, kteří se o císaře již delší dobu přetahovali.⁹⁷

Wellesley se v prosinci 1798 přesunul z Kalkaty do Madrásu, aby dohlédl na přípravu tažení proti Maisúru a byl také co nejbliže pro případné další vyjednávání se sultánem.⁹⁸ Když Wellesley vyhlásil Típúovi válku, přidal se na jeho stranu i nizám, vázaný uzavřeným spojenectvím s Brity. Bojů se zúčastnily jak subsidiární jednotky o síle 6 batalionů pěchoty, tak nizámova vlastní armáda o stejné síle. Tyto síly se připojily ke generálu Georgi Harrisovi⁹⁹.¹⁰⁰ Britský kapitán John Malcolm musel ještě před jejich vysláním reorganizovat bataliony, kterým před nedávnem veleli francouzští důstojníci. Nově byly vedeny důstojníky britskými, kteří byli

---

⁹² Tamtéž, s., 182.

⁹³ Anne Joseph Hippolyte Maurès, hrabě Malartic. Byl guvernérem francouzského ostrova Mauricius v letech 1792–1800.

⁹⁴ ALI, S., *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 283–286.

⁹⁵ Haidar Alí byl maisúrským sultánem v letech 1761–1782 a otcem Típú Sultána.

⁹⁶ VARTAVARIAN, M., *An Open Military Economy: British Conquest of South India Reconsidered, 1780–1799*, in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, No. 57 (2014), s. 506–507.

⁹⁷ ALI, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 293.

⁹⁸ BENNELL, A., S., *Wellesley Settlement of Mysore, 1799*, in: *The Journal of the Royal Asiatic of Great Britain and Ireland*, No. 3/4 (Oct., 1952), s. 124.

⁹⁹ George Harris byl vrchním velitelem Madraské armády v letech 1797–1800.

¹⁰⁰ REGANI, s. 182–183.

doplnění o indické důstojníky a již dříve sloužili v jednotkách Společnosti. Nizámovým jednotkám velel jeho syn Mír Allum, jenž zároveň zastával post hlavního ministra.¹⁰¹

Podle Sheika Aliho za vyhlášením války Típúovi nebyly tradičně uváděné důvody. Tedy tajná jednání s guvernérem ostrova Mauricius Malarticem a jeho proklamace ke vstupu do sultánových služeb. Také jím nebyly hrozba Zamán Šáhovy invaze do severní Indie a Napoleonova dobrodružství v Egyptě. Za hlavní důvod považuje Wellesleyovy agresivní úmysly, které z těchto uváděných důvodů udělaly pohodlné ospravedlnění.¹⁰² Podobný názor má i Vaish, který kritizuje Wellesleye, že neučinil jediný krok k tomu, aby sporty s Maisúrem vyřešil mírovou cestou. Vztahy s Francouzi považuje za nedostatečný důvod k válce, protože Típú byl nezávislým panovníkem a mohl jednat s kýmkoliv uznal za vhodné. Wellesley jednal pouze nátlakem a vyzval sultána, aby zapudil francouzské důstojníky, přijal britského rezidenta, vzdal se pobřežních oblastí svého státu a přistoupil na subsidiární alianci. To se rovnalo přijetí britského protektorátu a ztráty nezávislosti, kterou Típú nehodlal akceptovat, a proto ho chtěl Wellesley zničit.¹⁰³

Britové také zadrželi některé Típúovy dopisy a velké množství jich později objevili v jeho paláci v Šrírangapattanamu. Namátkou šlo o korespondenci s Malarticem, Direktoriem v Paříži a Napoleonem Bonapartem.¹⁰⁴ Jeden velice zajímavě vyznívající dopis poslal 2. dubna 1797 Típú francouzským představitelům na ostrovech Mauricius a Reunion. „*Když mi pomůžete, během krátké chvíle nezbude v Indii jediný Angličan: máte sílu, která tomu může efektivně pomoci, s vašimi svobodnými černochy, s těmito novými občany (velmi obávanými mezi Angličany) připojeným k vašim řadovým jednotkám, zbavíme Indii těchto prokletých padouchů*“.¹⁰⁵

Podle Mahmúda Husaina byl jedním z důvodů, proč Britové uspíšili válku s Típúem, jeho chystaný námořní program. Ten byl velmi ambiciózní, neboť plánoval postavit na 20 řadových válečných lodí a 20 fregat. Maisúrský sultán si byl velmi dobře vědom výhod britské dominance na moři a její důležitosti pro udržení a další rozšiřování jejich držav jak v Indii, tak i jinde v Indickém oceánu.¹⁰⁶ Maisúr hledal při budování námořnictva pomoc u evropských rivalů Velké Británie, hlavně Francie, Nizozemí a Portugalska. Snažil se také navázat spojenecké vztahy s Osmanskou říší, Afghánistánem a Ománským sultanátem, k čemuž potřeboval silné

---

¹⁰¹ WELLER, J, s. 45.

¹⁰² ALI, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 305.

¹⁰³ VAISH, s. 298.

¹⁰⁴ KAUSAR, s. 163.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 173–176.

¹⁰⁶ HUSAIN, M., *Regulations of Tipu Sultan's Navy*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 174–181.

námořnictvo. Típú měl k dispozici zhruba 10 000 námořníků na různých typech lodí. Raj Kumar se domnívá, že kdyby v roce 1799 nedošlo k Típúově smrti, maisúrské námořnictvo by se později díky plánovanému námořnímu programu stalo nejsilnějším v Asii, dokonce by mohlo konkurovat i nejlepším flotilám ve světě.¹⁰⁷

Harrisova armáda se tak skládala z jednotek Společnosti o 20 000 mužích a stejném počtu nizámových vojáků. Souběžně s Harrisem vyrazily z Bombaje další jednotky o 6 000 mužích pod vedením generála Jamese Stuarta,¹⁰⁸ které měly Típúu napadnout ze severovýchodu.¹⁰⁹ Típúova armáda disponovala zhruba 30 000 muži. K první bitvě došlo u Malavelly, kde část Típúovy armády zablokovala přístup k Šrírangapattanamu. Střet byl ale víceméně rychlý, disciplinovaná a vycvičená britská armáda sultánovy vojáky zahнала na útěk, o což se zasloužil sám budoucí vévoda z Wellingtonu. Típúova armáda bojovala statečně, ale střelbě britské pěchoty, kdy v čele stál 33. pluk, kterému velel ze hřbetu koně sám Arthur, nemohla odolat a po nasazení bodáků, se rozprchla. Generál David Baird,¹¹⁰ který velel jedné ze skupin Harrisovy armády, musel čelit útoku maisúrské jízdy, se kterou si ale také poradil. Bitva u Malavelly nebyla velkým střetnutím, na britské straně padlo dohromady pouze 31 mužů.¹¹¹

Típú chtěl nepřítele napadnout postupně, proto se sám vydal se zbytkem armády napadnout generála Stuarta, pochodujícího z Bombaje. U Sidapúru byl ale poražen. Jeho ztráty jsou odhadovány na 2 000 padlých. Po neúspěších v obou bitvách ztratil Típú důvěru ve své schopnosti a veškerou iniciativu již přenechal Britům. Prokázalo se také, že i přes výcvik, jaký se dostalo maisúrským vojákům od francouzských důstojníků, nemohou v přímé konfrontaci uspět proti britským jednotkám.¹¹² Sultán stáhnul zbytek své armády za hradby Šrírangapattanamu, kam dorazila 5. dubna 1799 i Harrisova armáda.¹¹³

Típúova pevnost se nacházela na ostrově lemovaným z obou stran řekou Kávéri, což byla za normálních okolností velká strategická výhoda pro obránce, ale v době příchodu britské armády bylo koryto řeky vyschlé a dalo se bez problémů překonat. S příchodem každoročního monzunu na konci května se ale situace rapidně měnila. Řeka se rozvodňovala a bylo velmi

---

¹⁰⁷ KUMAR, R., *The Mysore Navy under Haidar Ali and Tipu Sultan*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 171–173.

¹⁰⁸ James Stuart byl britským důstojníkem v Indii v letech 1782–1805. V roce 1795 velel expedici proti nizozemskému Cejlonu. V roce 1799 velel bombajské armádě proti Típúovi a účastnil se i bojů proti Maráthům.

¹⁰⁹ ELBL, s. 60–63.

¹¹⁰ Sir David Baird sloužil v Indii v letech 1779–1802. Účastnil se obléhání Šrírangapattanamu. V roce 1801 byl vyslán z Indie bojovat s Francouzi v Egyptě. Krátce po návratu z Egypta rezignoval na svůj post a odplul do Evropy, kde se například účastnil bitvy o Kodaň a později bojů na Pyrenejském poloostrově.

¹¹¹ WELLER, s. 56–57.

¹¹² Tamtéž, s. 57–58.

¹¹³ RES, s. 81–84.

složitě ji překročit. Harris si tedy plně uvědomoval, že mu ubíhá čas a musí se pokusit pevnost dobýt co možná nejrychleji.¹¹⁴ Hradby nebyly příliš silné a pro britské dělostřelce tudíž nešlo příliš těžký oříšek, s nímž by si nedokázali poradit. Harris proto chtěl palbu soustředit na jediný úsek hradeb, kde by posléze způsobil dostatečný průlom, kterým by mohli následně proniknout do pevnosti.¹¹⁵ Začalo postupné utahování smyčky a přibližování dělostřeleckých baterií do co nejvýhodnějších pozic a začaly pálit na smluvené místo. Po několika dnech ostřelování se hradba, 2. května, zhroutila. Harris chtěl do průlomu poslat dvě kolony složené hlavně z Britů, přičemž první kolona byla ze Stuartovy armády a druhá z Harrisovy.¹¹⁶ Velením byl pověřen generál Baird, jež se k tomuto úkolu dobrovolně přihlásil. Měl pro to své důvody. Poněvadž se chtěl Típúovi pomstít za své ponižující, čtyřicet čtyři měsíců trvající, věznění ve věžeňských kobkách v Šrírangapattanamu.¹¹⁷

Típúova armáda, bránící průlom pod odhodlaným britským útokem příliš dlouho nevydržela a Britové prorazili do pevnosti. Sám sultán se účastnil bojů a po zásahu do hlavy padl na severní straně hradeb Šrírangapattanamu. Arthur velel záložním jednotkám a později měl zabránit již proniknuvším vojákům v plenění, protože Britové chtěli s obyvateli dobytého města do budoucna dobře vycházet a případné divoké chování britských jednotek mohlo vztahy dlouhodobě poškodit. Sám Arthur později ohledal mrtvolu Típú.¹¹⁸

Podle Sheika Aliho stála za válkou s Típúem pouze Wellesleyova svévolnost a přehnané ambice. Hlavní důvod intervence – francouzsko-maisúrská spolupráce nemohla v žádném případě britskou moc v Indii ohrozit.¹¹⁹

Po Típúově smrti byla v Maisúru obnovena hinduistická dynastie. Na trůn dosedl rádža Krišna Rádž Wadiar, tříleté dítě a vnuk vládce, jehož před čtyřiceti lety svrhnul Haidar Alí a vládl na zbytcích, které si nerozdělila Společnost a nizám. Britové obsadili pobřežní oblasti a oblasti přímo sousedící s britskými državami na Malabarském pobřeží a v Karnátaku. Nizám dostal území Garamkondy, Guti a další přiléhající k jeho doménám.

Britové s Krišnou Rádžem následně podepsali subsidiární alianci, ve které se rádža zavázal ve svých službách nezaměstnávat žádné Evropany. Dále souhlasil s rozmístěním britských posádek v důležitých pevnostech, jež budou obsazeny jak v časech míru, tak války.

---

¹¹⁴ ELBL, s. 65–66.

¹¹⁵ RES, s. 85.

¹¹⁶ ELBL, s. 69.

¹¹⁷ WELLER, s. 74.

¹¹⁸ RES, s. 90.

¹¹⁹ ALI, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 307–308.

Posádka se nacházela i přímo v Šrírangapattanamu. Nakonec Britové nabízeli poradenství ohledně zlepšení výběrů daní, stimulace obchodních vztahů a rozvoje zemědělství.¹²⁰

Když Šrírangapattanam padl, Típúovy synové stačili uprchnout a zůstali nedaleko pevnosti pod ochranou loajálních jednotek. Dokonce došlo k jednání s Harrisem o možném následnictví jednoho ze synů, ale generál odmítl jednat bez vědomí generálního guvernéra. Členové sultánovy rodiny byli nakonec přemístěni do pevnosti Vellore v Karnátaku, kde pobírali vyplácenou rentu.¹²¹

Jmenování Arthura guvernérem Šrírangapattanamu se setkalo s velkými negativními ohlasy mezi ostatními vysokými důstojníky, protože v tom viděli protekci způsobenou nejvyšší funkcí jeho bratra. Arthur se každopádně v této funkci velmi osvědčil a obyvatelstvo města si jej během krátké doby velmi oblíbilo. Nechal obnovit město, které bylo během obléhání poškozeno a k obyvatelům se nechoval s vítěznou povýšeností.¹²²

Pádem Típúu Britům zmizel „obvyklý nepřítel“ a jediný hmatatelný spojenec Francie. Společně s likvidací francouzského vlivu v Haidarábádu zmizela i ta nejmenší možnost návratu francouzského vlivu na indický subkontinent. Britové výrazně rozšířili svá území na Malabarském pobřeží. Stali se nezpochybnitelnou silou na jižní části subkontinentu. Což ještě umocnili pozdějšími anexemi Karnátaky a Tánčávúru, kdy došlo k propojení držav Společnosti mezi Malabarským a Koromandelským pobřežím. Obsazení těchto území velmi pomohlo v pozdějším konfliktu s Maráthy. S loutkovými státy v Travankúru a Maisúru, ve kterých kontrolovali jejich zahraniční a vnitřní politiku, je již nemohl nikdo zvenčí reálně ohrozit. Tyto státy zároveň platily za subsidiární jednotky.

---

¹²⁰ AITCHISON, Vol. X., s. 220–225.

¹²¹ BENNELL, s. 127–130.

¹²² RES, s. 90–99.

3 Druhá Britsko-Maráthská válka

3.1 Cesta ke smlouvě z Vassai

Zakladatelem Maráthské konfederace byl Šivánží. Využil rozkladu Mughalské říše a účinně se jí vojensky bránil guerilovou taktikou. Do své smrti v roce 1680 položil základy nového státu s centrem ve městě Púna.¹²³

Několik týdnů po bitvě u Panípátu zemřel píšva Nána Sáhab. Jeho smrt a tato porážka povzbudily na maráthském území několik povstání. Bylo nutné opětovně vybudovat zničenou armádu, stabilizovat daňové výnosy a obnovit státní prestiž mezi ostatními indickými vládci, kteří chtěli tehdejší maráthské slabosti využít.

V sedmdesátých letech 18. století došlo v Maráthské konfederaci k přesunu moci. Píšva už nebyl hlavní politickou a vojenskou autoritou. Vzrostla moc lokálních vládnoucích rodin, které začaly jednat nezávisle na píšvovi a vedly vlastní války či zahraniční politiku. Mezi tyto lokální vládcy patřily například rody Šindé z Gválijaru, Hólkarů z Indauru, Bhonslé z Nágpuru a Gájakvárovů z Baródy (Vádodary).¹²⁴

Mahádží Šindé,¹²⁵ velmi schopný vojevůdce, rychle obnovil své síly a expandoval směrem do Hindustánu, kde ovládnul Dillí a z mughalského císaře Šáha Aláma II. udělal svou loutku. Rod Hólkarů v bitvě u Panípátu příliš sil neztratil, a proto velmi rychle obnovil maráthskou nadvládu na severovýchodě Indie.¹²⁶

Jednotlivé frakce Maráthů se mezi sebou neustále svářely, vznikaly a zanikaly různé aliance jednotlivých rodů s píšvou. Každá strana se snažila prosadit na úkor ostatních a rozšířit svůj vliv. Vzájemná shoda tedy byla jen velmi těžko dosažitelná. Do toho tu byly neustálé třenice o nástupnictví v Púně.¹²⁷

Dokud žil píšvův první ministr Nána Phadnis dalo se mluvit o relativně složité, ale celkem jednotné zahraniční politice Maráthské konfederace. Phadnis sice nebyl žádný vojevůdce, ale zato velmi schopný diplomat a administrátor. Od smrti Mádhav Ráa II. působil jako takový stínový píšva a po dvacet let určoval směr, jakým se Maráthové ubírali. Válka

---

¹²³ PEARSON, M., N., *Shivaji and the Decline of the Mughal Empire*, in: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 35, No. 2 (Feb., 1976), s. 221–235.

¹²⁴ GORDON, s. 154.

¹²⁵ Mahádží Šindé byl významným vojenským velitelem a panovníkem Gválijaru v letech 1768–1794. Během jeho vlády se rod Šindé stal nejvýznamnějším v Maráthské říši.

¹²⁶ GORDON, s. 157–158.

¹²⁷ ROBERTS, J., *The Movements of Elites in Western India under Early British Rule*, in: *The Historical Journal*, Vol. 14, No. 2 (Jun., 1971), s. 243.

s nizámem v roce 1795 byla posledním momentem, kdy Maráthská konfederace působila alespoň na oko jednotně.¹²⁸

Během první britsko-maráthské války v letech 1774–1783 vystupovali Maráthové jako spojenci Francie. Válka skončila obnovením *statusu quo* a Maráthové do budoucna slíbili, že nebudou podporovat žádnou evropskou mocnost.¹²⁹ Smlouvou ze Salbaí v roce 1782 získali Maráthové zpět téměř všechna území dobytá během války s Brity. Ztratili ale ostrov Salsette u Bombaje. Pěšva také neobdržel žádné kompenzace za poničená a vypleněná území, protože se válka odehrávala hlavně na jeho dominiích. Jediným hmatatelným úspěchem byla diplomatická volnost pro Mahádží Šindého v severní Indii, kde si mohl udržet vliv nad mughalským císařem v Dillí. Podmínky smlouvy byly, i přes slabší vyjednávací pozici generálního guvernéra Warrena Hastingsse, diktovány Brity. Mahádží Šindé si neuvědomoval svízelnou situaci ve které se Britové nacházeli a Hastings tak mohl nejen zachránit pozice Společnosti v Indii, ale také získat maráthskou podporu ve válce proti Maisúru. Konečné smlouvě nepomohla ani politická roztržičnost maráthských vůdců, kdy Nána Phadnis usiloval o úplně jiné cíle než Mahádží Šindé. Oba však chtěli hrát dominantní politickou roli v rámci Maráthské konfederace. Smlouva tak byla nakonec uzavřena s Šindém, než dvorem v Púně.¹³⁰

Podle Kantaka byla smlouva ze Salbaí bodem obratu v historii Indie v poslední čtvrtině 18. století. Před začátkem války maráthská moc dominovala velké části Indie. Smlouva načrtla vzestup Společnosti a úpadek maráthské vlády. I když jsou Maráthové formálně uznáváni jako vítězové tohoto konfliktu, podle jeho slov se jednalo o vítězství prázdné. Úmrtí Nány Phadnise a Mahádží Šindého v následujících letech ještě více podkopala maráthskou dominanci. Stopy vedoucí k pozdějšímu pádu Maráthské konfederace je možné spatřit právě ve výsledcích smlouvy ze Salbaí.¹³¹

Po smrti Nány Phadnise v roce 1800 soupeřili o vliv v Púně Daulat Ráo Šindé, syn Mahádží Šindého a Jašvant Rao Hólkar. Oba se snažili dostat na svou stranu Brity. Hólkar byl v tomto soupeření dost osobně zainteresován, protože mu Šindé nechal krutě popravít bratra, kterého slon udupal k smrti. Hólkar se vyrazil pomstít a 3. října 1802 porazil spojenou armádu Šindého a pěšvy Bádží Ráa II. Pěšva následně uprchl a ukryl se ve Vassaí na Malabarském pobřeží. Požádal také Brity o pomoc s obnovením své autority. Této příležitosti hodlal Wellesley naplno využít. Hólkar obsadil Púnu a chtěl dosadit nového pěšvu podle svého výběru.

---

¹²⁸ ATHALE, A., *Struggle for Empire: Anglo-Maratha Wars 1679–1818*, New Delhi 1980, s. 191–192.

¹²⁹ KANTAK, M., R., *The First Anglo-Maratha War: A Military Study of Major Battles 1774–1782*, University of Poona, Poona 1977, (disertační práce), s. 213.

¹³⁰ Tamtéž, s. 343–347.

¹³¹ Tamtéž, s. 348.

Sám nechtěl tento post uchvátit přímo pro sebe. Hnala ho hlavně touha po pomstě za smrt bratra a finanční tíseň, kterou vyřešil výběrem tributu ve městě.¹³²

Péšva byl v kontaktu s Brity už od smrti Nány Phadnise. Ti mu nabízeli stejnou spojeneckou smlouvu, jakou podepsal nizám, ale dosud pod vlivem Šindého odmítal. Od roku 1801 nabrala válka mezi Šindém a Hólkarem na obrátkách. Seriózně se spojenectvím s Brity začal zaobírat až po Hólkarově vítězství a obsazení Púny.¹³³

3.2 Smlouva z Vassaí

Smlouva z Vassaí byla uzavřena 31. prosince 1802. Díky smlouvě o obraně a ochraně získal péšva stálé subsidiární jednotky o síle 6000 sipáhíjů, společně s patřičným počtem evropských dělostřelců, řádným vybavením a municí. Vzhledem k celkovým nákladům na subsidiární jednotky v ceně 25 lakhů rupií za rok, musel péšva podstoupit Společnosti území o každoročním daňovém výnosu 26 lakhů. Jeden lakh navíc posloužil v případě meziroční ztráty v příjmech a měl zachránit Společnost od ztráty. Subsidiární jednotky měly být rozděleny na dvě části. První o síle 2 000 sipáhíjů měla zůstat jako rezerva přímo u péšvy a zbylá síla 4 000 sipáhíjů spolu s dělostřelci, byla připojena k péšvově vlastní armádě o síle 6 000 sipáhíjů a 10 000 jezdců. Dohromady tak měly dát poměrně velkou sílu, která ale měla mít pouze obranný charakter. Péšva byl zbaven možnosti vést jakoukoliv nezávislou zahraniční politiku. Konkrétně mu bylo zakázáno napadnout nizáma z Haidarabádu či jiného britského spojence. Dále nesměl napadnout žádnou jinou frakci v Maráthském impériu, nebo jakýkoliv jiný stát bez vědomí zástupců Společnosti. Neměl vést korespondenci s žádnou mocností bez vědomí britského rezidenta v Púně. Ve svých službách si směl ponechat zástupce jiných evropských národů, ale v případě, že by některý z těchto národů válčil s Velkou Británií, či se nepřátelsky choval, měl být vyhoštěn z péšvových teritorií.¹³⁴ Podle Vaishe smlouva z Vassaí „*změnila Britské impérium v Indii na Britské Indické impérium*“.¹³⁵

Wellesley ratifikoval smlouvu z Vassaí na konci ledna 1803. Ještě ani pořádně nestihl zaschnout inkoust na papíře a péšva začal psát tajné dopisy Šindému a Bhonslému, kde lítoval svého podřízení Společnosti a chtěl si oba maráthské vůdce opětovně naklonit na svou stranu.¹³⁶ Zprávy o podepsání smlouvy dorazily do Púny v průběhu měsíce a zmařily Hólkarovy snahy

---

¹³² BUTLER, I., s. 302–305.

¹³³ GORDON, s. 172.

¹³⁴ AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. VI: Containing The Treaties &c., Relating to the Bombay Presidency: Part I – The Peshwa, Kathiawar Agency, Palanpur Agency, Mahi Katha Agency, and the Rewa Katha Agency*, Calcutta 1909, s. 52–59.

¹³⁵ VAISH, s. 288.

¹³⁶ BUTLER, s. 305.

o uspořádání místních poměrů podle jeho představ. Stále trpěl finančními problémy a jeho plán na účinný odpor proti Společnosti se rozplynul. Dokonce se pokusil vyjednávat se Šindém, který ale jednání odmítl. Později péšva Šindému doporučil, aby s Hólkarem neuzavíral žádné dohody. Sám Hólkár poslal své požadavky péšvovi, který jim ale nevěnoval žádnou pozornost a požadoval, aby neprodleně opustil Púnu, což nakonec udělal v březnu. Město a jeho okolí bylo za dobu přítomnosti Hólkárové armády naprosto vyplundrováno a poničeno.¹³⁷

Reakce na podepsání smlouvy z Vassaí byly napříč maráthskými vůdci vesměs negativní. Věděli, že to znamená podřízenost vůči Britům. Hólkár to okomentoval tak, že péšva zničil maráthský stát. Proti smlouvě byli i Šindé a Bhonslé. Jediný Gájakvár proti smlouvě nijak nevystoupil, protože nezávisle na péšvovi podepsal s Brity vlastní smlouvu.¹³⁸

Doprovodem péšvy, k jeho opětovnému dosazení v Púně, byl pověřen Arthur Wellesley, čerstvě povýšený do hodnosti generálmajora. Byl vybrán nejen pro své nesporné diplomatické a vojenské schopnosti, ale i dovedností získat na svou stranu domorodé vládce. Dne 13. května 1803 byl Bádží Ráo II. ceremoniálem opětovně ustaven jako péšva.¹³⁹

3.3 Válka se Šindém a Bhonslém

Jestli chtěl Wellesley získat v Londýně podporu pro válku s Maráthy, potřeboval mít nějaké dobré ospravedlnění. Jako ideální se jevilo ukázat soupeře jako někoho, kdo drží Indii jako rukojmí v podobě císaře Šáha Aláma II., který by měl být osvobozen z maráthských spárů. Nemělo se mu však dostat obnovení jeho nezávislé vlády, ale měl se jednoduše přesunout pod vliv Britů, kteří by tak nahradili ve funkci jeho ochránce Šindého.¹⁴⁰ Také načrtával možnost vzniku oblasti na severu, kterou by kontrolovali Francouzi pod vedením generála Perrona a možný vznik koalice s Maráthy, jež by mohla ohrozit britské pozice v Indii. I když to bylo málo pravděpodobné, tak to byl ideální strašák pro politiky v Londýně.¹⁴¹

Britské rozhodnutí jít do války nebylo rozhodnuto zčistajasna. Předcházelo mu období vyjednávání, kdy nebylo jasné, zda Šindé a Bhonslé přijmou autoritu na základě smlouvy z Vassaí. Wellesley dal v případě propuknutí války svému bratrovi Arthurovi pokyny, aby se primárně pokusil vymýtit přítomnost evropských důstojníků, a to hlavně Francouzů z Šindého služeb.¹⁴²

---

¹³⁷ GUPTA, s. 46–48.

¹³⁸ VAISH, s. 325.

¹³⁹ MOON, s. 316.

¹⁴⁰ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 75–76.

¹⁴¹ ATHALE s. 197.

¹⁴² COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 77.

Wellesley si trochu naivně myslel, že širší povědomí o smlouvě z Vassaí přiměje maráthské vůdce k odložení jejich sporů a spojí je pod jeden prapor za znovu dosazeným Bádží Ráem. Nepředpokládal, že existují důvody, aby Šindé takovému stavu oponoval, natož aby se dokonce kvůli tomu spojil s Hólkarem. Šindé se ke konci května utábořil s velkými silami severně od Narbady, k nimž se měl přidat i Bhonslé. Zároveň panovaly obavy, že Šindé vytáhne na Púnu, přičemž měl souběžně vyjednávat i o účasti Hólkara na tomto tažení. Wellesley na to reagoval zasláním ultimáta, podle kterého měl Šindé ustoupit do bezpečné vzdálenosti od Narbady. Bhonslé se měl vrátit na své domény v Nágpuru. Oba sice tvrdili, že nemají nepřátelské úmysly a nechtějí nijak zvrátit uspořádání z Vassaí, ale naprosto se vyhnuli splnění požadavku na stažení svých armád, což znamenalo vyhlášení války.¹⁴³

Řečí čísel se války účastnilo okolo 50 000 jednotek Společnosti, rozdělených na severní armádu o 21 000 mužích a jižní, ve které bylo okolo 20 000 mužů společně se subsidiární armádou nizáma o 4000 vojácích. Na Maráthské straně se na obou frontách do bojů aktivně zapojilo na asi 100 000 mužů. Směr války byl velmi komplikovaný a v období od srpna 1803 do prosince 1805 bylo vybojováno 21 bitev a větších šarvátek.¹⁴⁴

Arthur s armádou vyrazil z Púny 4. června 1803 a za případný první cíl při vypuknutí války si vybral starobyrou pevnost v Ahmadnagaru. Tento výběr nebyl náhodný, protože zdejší pevnost byla v předchozích měsících cílem britské výzvědné činnosti, se kterou byl Arthur velmi dobře seznámen. Šindé do pevnosti neumístil žádné řadové jednotky, neboť si je chtěl pošetřit na rozhodující střetnutí na bitevním poli, kde by mohly, jak sám doufal porazit britskou pěchotu. Počet těchto vojáků však v celé této oblasti oslabil, když velkou část z nich odeslal na sever do Hindustánu, o kterém předpokládal, že bude hlavním cílem britské ofenzívy proti jeho držávám. Proto měl nyní k dispozici okolo 10 000–12 000 řadových pěšáků, zatímco v Hindustánu jich nyní bylo mezi 16 000–17 000. Obranou Ahmadnagaru bylo pověřeno 1 200 arabských žoldnéřů, kteří byli velmi často využíváni jako posádky pevností, kde osvědčili svými výbornými střeleckými dovednostmi s mušketami s dlouhým dostřelem. Doplnění byli ještě o zhruba 3 000 dalších maráthských vojáků.¹⁴⁵

Arthur se o vyhlášení války dozvěděl 3. srpna a neprodleně vyrazil k Ahmadnaguru. Disponoval 13 500 muži, jejichž většinu tvořily jednotky Společnosti. Na místo dorazil 8. srpna a ihned nechal svou armádu zaútočit, protože předpokládal, že posádka je na obranu tak velké

---

¹⁴³ MOON, s. 316–317.

¹⁴⁴ NESS, G., D., – STAHL, W., *Western Imperial Armies in Asia*, in: *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 19, No. 1 (Jan., 1977), s. 16.

¹⁴⁵ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 87–89.

pevnosti a města příliš malá, aby své pozice dokázala účinně ubránit. Město obsadili prakticky bez obtíží a už odolávala pouze pevnost, která se po dělostřeleckém ostřelování vzdala 12. srpna. Z pevnosti následně Arthur vytvořil svou předsunutou základnu, odkud měl řídit své další akce.¹⁴⁶

Dne 21. září Šindé a Bhonslé spojili své armády v Bhokardanu. Arthur a velitel nizámových subsidiárních sil plukovník Stevenson, se rozhodli rozdělit své síly a zkusit zatáhnout maráthskou armádu do bitvy. Arthur poté rychlým přesunem a špatně vedeným průzkumem skoro vrazil do nepřátelské armády, která se v době kdy se o její nedaleké přítomnosti dozvěděl, nacházela pouze několik mil od jeho pozice. Rozhodl se však nečekat na Stevensonovu pomoc, jehož armáda byla vzdálena den pochodu, ale naopak převzít iniciativu a riskovat střet s mnohonásobně silnějším protivníkem.¹⁴⁷

Šindé s Bhonslém měli dohromady okolo 15 000 řadových jednotek, z nichž většina patřila Šindému. Bhonslého pěchota nebyla tak dobře vycvičená a netvořila nijak závratnou a disciplinovanou sílu. Její počet je odhadován na něco mezi 10 000 a 20 000 vojáků. Počet jezdců se velmi těžko určuje, ale pohyboval se kolem 30 000 až 60 000 mužů.¹⁴⁸

Maráthská armáda byla rozmístěna mezi řekami Kaitna a Juah u níž se nacházela vesnička Assaí, tedy poměrně ve výhodné pozici pro obranu. Arthur však neváhal a chtěl využít momentu překvapení pro svůj útok na maráthské pozice. Aby se k jejich pozicím dostal, musel před tím překročit řeku Kaitnu. Ne však na místě, kde jeho přechod očekávali, ale o něco východněji od jejich postavení. Během přechodu britské vojsko zahlédli Maráthové a než stihli řeku překročit, jejich vojsko se obrátilo a natočilo směrem k Britům, čímž padl původní Arthurův záměr nenápadně překročit řeku a vniknout nepříteli do boku. Aby toho nebylo málo, tak již během přecházení řeky byli britští vojáci pod těžkou palbou maráthských děl. Britové urychleně seřadili pěchotu do dvou linií a ve třetí stála jízda.¹⁴⁹

Po Britech stále intenzivně pánilo maráthské dělostřelectvo a Arthurovi nezbylo nic jiného, než se pokusit jej za každou cenu eliminovat a nařídil své pěchotě proti němu vyrazit. Palba dále kosila britské linie, ale ti stále zatvrzele postupovali kupředu nehledě na ztráty. Před bodákovým útokem zasypala britská pěchota maráthské dělostřelce palbou a poté vyrazila k útoku na blízko. Smetla dělostřelce a donutila k útěku i nepřátelskou pěchotu za nimi. Na pěšáky, kteří po svém úspěchu poněkud rozvolnili svou disciplínu, zaútočili maráthští jezdci,

---

¹⁴⁶ ELBL, s. 83–85.

¹⁴⁷ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 97–100.

¹⁴⁸ WELLER, s. 172.

¹⁴⁹ RES, s. 103–104.

ale Britové je nakonec odrazili. Tímto bylo dobojováno na maráthském pravém křídle. Levé křídlo se opíralo o vesničku Assaí a nepřátelské jednotky v ní byly silně opevněné. Zde bojující britské křídlo bylo vystaveno těžké palbě, která jej donutila k ústupu a Maráthové následně hodlali přejít do protiútoků. Nastala velká řež, při níž pod tlakem početnějších maráthských sil britské ztráty narůstaly. Na pomoc jim přišla britská jízda doprovázená pomocnou domorodou kavalerií a nepřátelský útok zastavila. Obě armády se seskupily a opět na sebe zaútočily. Maráthská řadová pěchota nakonec nezadržela britský bodákový útok a dala se na ústup. Bhonslého nepravidelná pěchota se začala stahovat za řeku Juah, díky čemuž Britové mohli obsadit Assaí.¹⁵⁰ Neznámý důstojník jezdeckva v dopise Arthurovi britské ztráty odhadl na 20 padlých důstojníků a 1000 mužů. V dopise dále pokračoval: „*Byl to vskutku slavný den, ale draze vykoupený. Není žádný důstojník jezdeckva, který by nebyl zabit, zraněn nebo pod ním nezabili koně. Jejich dělostřelectvo nikdy nikdy nesloužilo k takové destrukci nebo a nebylo lépe bráněno.*“¹⁵¹ Oficiální ztráty činily 428 padlých, 1138 raněných a 18 nezvěstných, což činilo více než třetinu vojáků nasazených v bitvě. Maráthské ztráty jsou odhadovány na 6 000 padlých.¹⁵² Kaushik Roy maráthské ztráty ještě rozlišuje na 1200 padlých a 4800 raněných.¹⁵³ Arthur vděčil za vítězství v bitvě hlavně útoku na bodák než tradičně uváděné palebné síle. Maráthská armáda prošla úspěšnou transformací od nepravidelné jízdy k řadovým pěším jednotkám a zde měla možnost prokázat své kvality. Britský velitel tuto bitvu zpětně označil za nejtěžší ve své vojenské kariéře.¹⁵⁴

Následně Arthur během října dobyl pevnosti Burhánpur a Asírgarh, jež byly poslední Šindého pevnosti v Dakšinu.¹⁵⁵ V listopadu se Arthur střetl s armádou Bhonslého s Šindého u Argáonu. Při počáteční dělostřelecké palbě došlo ke kuriózní události, která mohla rozhodnout bitvu už na úplném začátku. Maráthští dělostřelci trefili jedno z britských děl, ještě když bylo tažené deseti voly na své stanoviště. Dělo bylo zničeno, ale voly přežili a splášili se. Panika zachvátila i další dělostřeleckou baterii, jejíž voly se splášili také a utíkali přímo proti postupujícím pěchotě Společnosti. Evropské oddíly zůstaly na svých pozicích, ale někteří sipáhíjové zpanikařili a chaos zachvátil celé dva bataliony a jejich vojáci začali prchat z bojiště.

---

¹⁵⁰ ELBL, s. 90–93.

¹⁵¹ Letter from an Unknown Cavalry Officer to Arthur Wellesley, Camp near Jafarabad 24th September 1803, in: BENNELL, *The Maratha War Papers*, s. 288–290.

¹⁵² MILLAR, S., *Assaye 1803: Wellington's Bloodiest Victory*, Oxford 2006, s. 82–83.

¹⁵³ ROY, K., *Military Synthesis in South Asia: Armies, Warfare, and Indian Society, c. 1740–1849*, in: *The Journal of Military History*, Vol. 69 (July 2005), s. 672.

¹⁵⁴ CHEW, E., *Arming the Periphery: The Arms Trade in the Indian Ocean during the Age of Global Empire*, Basingstoke; New York 2012, s. 214.

¹⁵⁵ MILLAR, s. 84–87.

Arthur jenž se nacházel nedaleko událostí okamžitě vyrazil za utíkajícími jednotkami, a nakonec se mu je povedlo zastavit a odvést zpět na pozice odkud utekly. Bhonslému se naskytl skvělá příležitost k útoku na jednotky, které zrovna zůstaly bez Arthurova velení, ale nevyužil ji. Normálně byly bataliony, složené z evropských jednotek, rozmíst'ovány na křídlech a sipáhíjské v centru linie, ale Arthur neměl dost času, aby je takto zformoval. Takže evropské bataliony zůstaly uprostřed. Ve středu pole velel maráthské pěchotě Bhonslého bratr, Manva Bapú a měl k dispozici 1500 arabských žoldn'ů, což byli velmi udatní válečníci a v Indii patřili k nejlepším dostupným jednotkám. Čelili evropským jednotkám a přečkali i britskou dělostřeleckou palbu, ale útok na bodáky už je smetl. Šindého armáda se v této bitvě skládala pouze z kavalerie, avšak stejně se příliš se do bojů nezapojila. Britská kavalerie s ní během konfrontace ztratila pouze tři jezdce a jedenáct jich bylo zraněno. Šindého jezdci uprchli ještě před tím, než byla poražena Bhonslého pěchota. Po skončení bitvy pronásledovali Britové maráthskou armádu dva dny. Konečné ztráty na britské straně činily 46 padlých, Maráthové ztratili 5000 mužů.¹⁵⁶ Poté, co v prosinci 1805 ztratil Bhonslé i důležitou pevnost Gavílgarh, nezbylo mu než požádat Brity o uzavření míru.¹⁵⁷

Mírová smlouva s Bhonslém byla 17. prosince 1803 uzavřena v Déogáonu. Společnosti byla podstoupena provincie Katak a okres s přístavem Bálešvár, čímž Britové získali kontrolu nad souvislým pásem pobřežních oblastí Koromandelského pobřeží mezi madráskou a kalkatskou prezidencí, která byla do té doby přerušena právě Bhonslého držbou této oblasti. Maráthský vůdce se zavázal nezaměstnávat ve svých službách žádného Francouze, či příslušníka jiné evropské nebo americké mocnosti. Na oplátku neměli Britové podporovat žádné povstání proti autoritě Bhonslů. Bhonslé se dále musel zříct vazeb na konfederaci tvořenou jím, Dawlat Rao Šindém a dalšími maráthskými rody a také útoku na Společnost či její spojence. Zavazuje se také nepomáhat těmto subjektům ve stále probíhající válce, kterou vedou se Společností.¹⁵⁸

Důležité události se děly i na severním bojišti. Hlavní úkoly, které dostal generál Lake pro tažení na severu bylo obsazení všech Šindého území mezi řekami Ganga a Yamuna a také obsadit Bundlekhand. Přesunout mughalského císaře z maráthské ochranné vazby do britské. Navázat spojení s menšími státečky v Rádžaputáně a vytvořit tu nárazníkové pásmo.¹⁵⁹ Většina vládců v této oblasti musela platit Šindému tribut a jejich armády byly založené na

---

¹⁵⁶ PITRE, K., G., *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*, Ph.D. Thesis, University of Poona, Poona 1984, (dizertační práce), s. 135–139.

¹⁵⁷ RES, s. 112.

¹⁵⁸ AITCHISON, Vol. II, s. 509–511.

¹⁵⁹ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 78.

starých feudálních princípech. Neustálé sváry a boje o nástupnictví v jednotlivých státečcích neumožňovaly jakoukoliv spojenou iniciativu.¹⁶⁰

Vojenským cílem britského tažení bylo zničení vojska vedeného francouzským generálem Perronem. Ten měl k dispozici okolo 8000 pěšáků, 8000 jezdců a 100 děl různých kalibrů. Perron tábořil poblíž pevnosti v Aligarhu. Šindého pěchota na severu sice nesla název maráthská, ale ve skutečnosti byla tvořena z velké části muži z Avadhu a ostatní byli hlavně Sikhové a Džátové z oblasti okolo Dillí. Jízda byla veskrze maráthská. Britská armáda měla okolo 15 000 mužů a vyrazila 7. srpna z Kanpúru proti Perronovi. Rozsáhlá akce, která měla za cíl přetáhnout Šindého evropské důstojníky na svou stranu, případně umožnit jim svobodný odchod z Indie zaznamenal poměrně velký úspěch. Britští důstojníci v maráthském vojsku nechtěli bojovat proti svým krajanům. Jednali dokonce i se samotným Perronem o jeho návratu do Francie, ale příchod britské armády tyto jednání přerušil. Francouzský generál se nechtěl nechat zatáhnout do přímého střetu s Brity a raději se stáhnul směrem k Dillí.¹⁶¹ Obranu pevnosti Aligarh přenechal francouzskému plukovníkovi Pedronovi. Mnoho maráthských důstojníků nebylo nadšeno z Perronova ústupu a hlasitě mluvili o zradě, kterou na nich spáchal. Lake vedl jednání s posádkou o kapitulaci a Perron, již rozhodnut nabídku přijmout, byl zastaven a zatčen jedním ze svých maráthských důstojníků, jenž nebyl odhodlán vzdát se.¹⁶² Lake tedy naplánoval útok, při němž došlo k vyhození brány pevnosti do povětří. Následně vedl útok plukovník Monson a během krátké chvíle pevnost obsadil a ztratil při tom 260 mužů. Několik dní po pádu Aligarhu kontaktoval Lakea generál Perron a žádal o bezpečný průchod do Lakhnaú, protože chvíli před tím rezignoval na svůj post velitele a odešel ze Šindého služeb, čemuž britský generál vyhověl. Lake poté pokračoval směrem na Dillí a nedaleko města narazil na armádu, které předtím velel Perron. ale nyní spadala pod velení jiného francouzského důstojníka, Louise Bourquina. Lake měl nyní k dispozici okolo 5000 mužů a čelil přesile 19 000 maráthských vojáků. Britský generál se rozhodl naplánovat léčku. Předstíral ústup, na což mu Bourquin skočil a poté byla maráthská armáda přepadena. Boj netrval příliš dlouho, protože nepřátelská pěchota se brzy rozprchla do všech stran a posléze byla Brity pronásledována. Maráthské ztráty činily 3000 mužů a také přišli o všechna svá děla. O tři dny později se Bourquin s částí důstojníků vzdal a vyklidil Dillí. Generál Lake vstoupil 16. září do Dillí a setkal se s mughalským císařem. Mnoho vládců Rádžputány následně uzavřelo s Lakem spojenecké smlouvy a tím bylo dosaženo dalšího cíle, jež Wellesley vytyčil. Britové poté

---

¹⁶⁰ VAISH, s. 285.

¹⁶¹ ATHALE, s. 199–201.

¹⁶² COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 156–160.

vyrazili na Ágru, kde byli ve vedení dva britští důstojníci. Ti byli ochotni kapitulovat, protože nechtěli bojovat proti vlastním krajanům, ale následně byli zatčeni vlastními podřízenými, kteří chtěli klást odpor. Lake porazil jejich uskupení před pevností a krátce po nich se 18. října vzdala i posádka pevnosti. Všechny Šindého území na obou březích Jamuny byly obsazeny a jednotky, kterým velel Perron rozprášeny. Avšak krátce před bitvou u Assaí vyslal Šindé na sever 15 000 svých řadových pěšáků a 5000 jezdců, ke kterým se cestou přidalo ještě 2 000 vojáků, kteří bojovali u Dillí. Lake tuto sílu nemohl přehlížet. Vyrazil jí naproti a setkal se s nimi u vesničky Lasvári.¹⁶³ Dne 1. listopadu zahájil britský generál útok svou jízdou a čekal na příchod pěchoty. Maráthská děla mezitím zahájila palbu, která si na britské straně vyžádala hodně obětí. Po přerušení palby vyrazila do útoku maráthská pěchota. Lake se přesunul od velení jízdy k pěchotě a vyrazil nepříteli naproti.¹⁶⁴ Sipáhijové postupovali a útok britské jízdy zlomil odpor maráthského pravého křídla. Na jejich levé straně se Maráthové drželi lépe, ale když se pokusili o ústup, byli odříznuti britskou kavalerií a po velkém krveprolití, donuceni ke kapitulaci.¹⁶⁵ Britské ztráty činily okolo 800 mužů, zatímco Maráthů padlo na 7000 a dalších 2000 bylo zajato.¹⁶⁶ Střetnutí u Lasvári bylo poslední a rozhodující bitvou války s Šindém. Zbývalo už pouze obsadit Bundelkhand, který chtěl Wellesley připojit k územím Společnosti. Během tří měsíců zničil Lake veškeré Šindého síly v Hindustánu a velký podíl na tom měli evropští důstojníci, kteří se příliš nehrnuli do boje. Pouze u Lasvári bojovali Maráthové podle Lakea „jako d'áblové“.¹⁶⁷

Mírová smlouva se Šindém byla uzavřena 30. prosince 1803 v Surdží Ardžangáonu. Šindé se musel vzdát rozsáhlých území, z nichž nevýznamnější bylo Dillí a dále ztratil vliv u císaře Šáha Aláma II., nad nimž měl jeho rod kontrolu po několik desetiletí.¹⁶⁸ Hólkar se do první fáze války nezapojoval, hodlal počkat a následně využít jakýchkoliv výhod ve svůj prospěch. Poté, co mezi ním a Společností vypukla válka, Šindé poskytl Britům na 10 000 jezdců podle spojenecké smlouvy, kterou s nimi podepsal v roce 1804.¹⁶⁹ Doufal, že si tím Britové nakloní ke smířlivějšímu pohledu na svou osobu a mohlo by z jejich strany dojít ke zmírnění tvrdých mírových podmínek.¹⁷⁰ Revize podmínek se dočkal ke konci roku 1805, kdy se Britové, po

---

¹⁶³ MOON, s. 324–326.

¹⁶⁴ PITRE, s. 203.

¹⁶⁵ MOON, s. 326.

¹⁶⁶ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 207–208.

¹⁶⁷ MOON, s. 326.

¹⁶⁸ AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. V: Containing The Treaties &c., Relating to Central India (Part II – Bundelkhand and Baghelkhand) and Gwalior*, Delhi 1933, s. 384–388.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 394–399.

¹⁷⁰ BANERJEE, s. 63.

odvržení Wellesleyovy politiky a nástupu staronového generálního guvernéra Cornwallise, rozhodli přehodnotit smlouvu se Šindém a vrátit mu část anektovaných území.¹⁷¹

Cooper připisuje maráthský vojenský neúspěch nepravidelným výplatám jednotek, kdy byly odkázány hlavně na plenění nepřátelských držav a vybírání výpalného. Na druhé straně Britové své sipáhíjské jednotky pravidelně vypláceli a udržovali si jejich loajalitu. Dalším faktorem, jenž je potřeba zmínit jsou dezerte evropských důstojníků z maráthské armády. Britští důstojníci v Šindého službách nechtěli bojovat proti svým krajanům a ostatní Evropané kvůli britským zárukám také ochotně opustili maráthské vojsko. Jejich nástupci si již u mužstva nestihli vybudovat takový respekt, kterým by jej v klíčových okamžicích bitev ukočirovali. Domorodé armády neměly zavedený důstojnický výcvik a musely tak spoléhat na evropské oficíry různých národností, což se ukázalo jako fatální. Tento nedostatek navíc nebyli schopni vykompenzovat ani na nejvyšších generálských postech, v nichž je Britové převyšovali.¹⁷²

Bayly dodává, že dalším důvodem maráthské porážky byl i nedostatek zdrojů. Okolí jejich hlavního města Púny trpělo špatným zavlažováním a řídkým osídlením, tudíž nemohlo efektivně zásobovat armádu potravinami a platit ji daňovými výnosy. To bylo také důvodem neustálé maráthské expanze do zemí se stabilní zemědělskou produkcí, jako byl Tánčávúr na jihu nebo Gudžarát a údolí Gangy na severu. Války rovněž odváděly muže z polí do armády. Když se k tomu připočetlo plenění Hólkarovy armády v roce 1802, tak výsledkem byla absolutně zpusťšená krajina v širokém okolí Púny. Velké sumy vynakládané za žoldněřská vojska v kombinaci s nedostatkem zdrojů vedly maráthské vůdce k rychlým a riskantním střetům s nepřitelem nebo závislosti na britské podpoře.¹⁷³ Duffy považuje za jeden z faktorů konečného britského triumfu i vzdálenost mezi Indií a Británií, k níž se váže nemožnost kontrolovat a efektivně usměřňovat Wellesleyovu expanzivní politiku.¹⁷⁴

3.4 Válka s Hólkarem

V únoru 1804 dostal Wellesley dopis od Roberta Stewarta Castlereagha,¹⁷⁵ kde mu bylo řečeno, že si britská vláda není jistá, jestli jej nadále ponechá ve funkci. On sám ještě rezignovat nehodlal a chtěl záležitosti spojené s válečnými událostmi dovést do zdárného konce. Ředitelé

¹⁷¹ AITCHISON, Vol V, s. 400–404.

¹⁷² COOPER, R., G., S., *Wellington and Marathas in 1803*, in: *The International History Review*, Vol. 11, No. 1 (1989), s. 37–38.

¹⁷³ BAYLY, s. 102.

¹⁷⁴ DUFFY, M., *World-Wide War and British Expansion 1793–1815*, in: MARSHALL, P., J. (ed.), *The Oxford History of the British Empire: Volume II.: The Eighteenth Century*, Oxford; New York 2006, s. 201.

¹⁷⁵ Robert Stewart, vikomt Castlereagh byl předsedou Dozorčího úřadu pro záležitosti Východoindické společnosti v letech 1802–1806 a nahradil v této funkci Henryho Dundase. Dále zastával v letech 1812–1822 post ministra zahraničí.

Společnosti si už také nepřáli žádné další války a generální guvernér věřil, že už jsou u konce. Jašvant Ráo Hólkar měl podle jeho mínění vidět, jak rychle a účinně byli poraženi Šindé s Bhonslém. V jeho myšlenkách nebyl prostor pro variantu, že by byl Hólkar tak troufalý a konflikt s Brity riskoval. Maráthský vůdce byl velmi ambiciózním mužem, který měl velké mínění o svých vojenských dovednostech. Britové v něm viděli krutého barbara, ale i když občas jednal krutě, šlo o inteligentního a schopného válečníka, praktikujícího účinnou guerilovou taktiku. V březnu vyšla najevo jeho korespondence se Šindém, ve které se jej, ale i další maráthské vůdce snažil získat pro alianci proti Britům. Wellesleyovi psal arogantní a výhružné dopisy, ve kterých se dožadoval vydání různých území, na jež měl mít údajně právo. Wellesley tak došel k názoru, že mírové řešení s ním není možné dohodnout a nezbývá jiná možnost než mu vyhlásit válku.¹⁷⁶

Po porážce Šindého řadových jednotek u Assái se Hólkar vrátil ke staré osvědčené taktice zaměřené na jízdní síly, kdy měla maráthská kavalerie, podporovaná 100 lehkých děl, guerilovým způsobem napadat britskou armádu. Na takto rychle vedenou válku neměli Britové, s pomalu se pohybujícími pěšáky, odpověď a vše vyvrcholilo v pozdější tragédii plukovníka Monsona.¹⁷⁷

Lake vyrazil se svou armádou proti Hólkarovi na konci května. Hólkar mezitím vyplenil državy rádži Džajpúru a před postupujícími Brity ustoupil. Lakeovy jednotky během tažení trpěly obrovským horkem, které zrovna v severní části Indie v této době panovalo a vybíralo si velké oběti v řadách britských jednotek, zvláště evropských vojáků, kteří takové klima jen těžko snášeli. Lake se v tuto chvíli rozhodl zanechat pronásledování, dokud se počasí nezlepší. Zanechal plukovníka Monsona s pěti a půl bataliony sipáhíjů a částí domorodé jízdy, aby setrval na místě a blokoval přístupy do Hindustánu před Hólkarovým možným návratem do Hindustánu. Monson však na smluveném místě nezůstal a vydal se hluboko do Hólkarových teritorií. Na pomoc Monsonovy se vydal i plukovník Murray, který vyrazil z Gudžarátu se silou šesti batalionů pěchoty. Oba byli blízko ke spojení svých armád, ale Murray dostal zprávy, že se jej Hólkar pokusí napadnout a rozhodl se ustoupit. Poté došlo k velkému nedorozumění mezi oběma veliteli. Na Murraye nikdo nezaútočil, a tak se rozhodl znovu vyrazit, ale ve stejnou chvíli si Monson myslel, že se Murray stále stahuje a rovněž zahájil ústup. Nyní se však na něj soustředila celá Hólkarova armáda. Během prvního dne ústupu se na jeho jednotky vrhla maráthská jízda a poté od jeho jednotek dezertovalo i jezdeckvo poskytnuté Šindém. Monson

---

¹⁷⁶ MOON, s. 331–332.

¹⁷⁷ ROY, s. 674.

měl kvůli tomu, že postoupil příliš hluboko do nepřátelských teritorií i problém se zásobováním. Když se k tomu přidaly ještě vytrvalé deště, rozvodněné řeky, neustálé útoky Hólkarovy jízdy a neposkytnutá pomoc od rádžaputánských spojenců, musel se stáhnout do Agry. Monson ztratil polovinu svých jednotek a celý dělostřelecký trén. Jednalo se tak o nejhorší britskou porážku v Indii za posledních 25 let.¹⁷⁸ Jedním z hlavních důvodů této porážky byla špatná kooperace obou velících důstojníků a špatné plánování. Taktéž Lakeovo rozhodnutí ustoupit v situaci, kdy bylo nezbytné zaútočit na Hólkara všemi silami. Arthur si myslel, že Monsonovy jednotky jsou příliš slabé, než aby mohly maráthské síly významně ohrozit a psal Lakeovy aby obnovil pronásledování a tím přinutil Hólkara k rozhodující bitvě. Monsonova role v celé katastrofě je neoddiskutovatelná. Hlavně absolutně žádná snaha udržet si zásobovací spojení s týlem. Nemalou roli hrály i geografické faktory a počasí. Celá oblast, kterou Monsonovy jednotky procházely byla plná řek a řečišť, které byly během monzunového období těžko překonatelné a rozmáčená půda se tu měnila v bažiny.¹⁷⁹

Během Monsonova ústupu neudělal rádža z Džajpúru nic, čím by Britům pomohl a podle generála Lakea tím porušil jejich spojeneckou smlouvu z roku 1803. Generál ho navíc obvinil ze skrytých sympatií vůči Hólkarovi.¹⁸⁰ Wellesley v době uzavření této smlouvy doufal, že mohl některé státečky v Rádžaputáně využít jako nárazníkové pásmo před návratem Maráthů a Afghánců.¹⁸¹

Dopad Monsonovy porážky byl hlavně psychologický než vojenský. Ztráta jednotek a děl nebyla významná, ale narušila sérii vítězství a přesvědčení o britské neporazitelnosti. Rádža z Bhatrapuru na základě této porážky opustil britský tábor a přidal se k Hólkarovy, i přestože před nedávnem bojoval po jejich boku proti Šindému. Takto znovu posílený Hólkar vyrazil opět do Hindustánu a ohrožoval dokonce i Dillí. Lake musel jednat a proti Hólkarovi opět vytáhnul, ale maráthský vojevůdce nechtěl riskovat přímý střet s britskou armádou. Stáhl svou pěchotu do pevnosti Dig a s jízdou plnil kraj mezi Gangou a Jamunou. Lake rozdělil síly a pokusil se Hólkara rychlými přesuny chytit do kleští, ale ten mu opět vyklouznul. Druhá část britské armády mezitím porazila zbytek Hólkarovy armády v pevnosti Dig. Maráthský vůdce se poté musel stáhnout do Bhatrapuru, kde našel azyl u místního rádži. Lake byl mezitím pověřen obsazením všech území rádži a dobytím Bhatrapuru. Myslel si, že pevnost dobude stejně snadno jako předtím Dig a válka bude u konce. To se ale nevyplnilo. Pevnost se mu opakovaně

---

¹⁷⁸ MOON, s. 333–335.

¹⁷⁹ KHANNA, s. 32–35.

¹⁸⁰ BANERJEE, s. 116.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 164.

nepodařilo dobýt a ztratil při tom 3000 mužů. Nakonec musel ustoupit a čekat na posily. Rádža s ním mezitím navázal kontakt a uzavřel s Brity dohodu, kde musel zaplatit poměrně značnou sumu jako odškodné, ale směl si ponechat Bhatrapur a prakticky celé své území s výjimkou pevnosti Dig.¹⁸²

Bennell vidí příčiny neúspěchu proti Hólkarovi v podcenění soupeře a víře v rychlé vítězství. Domnívá se, že generální guvernér se měl soustředit hlavně upevňování subsidiárních aliancí mezi dalšími maráthskými frakcemi a Hólkarovu potenciální hrozbu jako málo pravděpodobnou, ignorovat. Wellesley také špatně odhadl Šindého, kdy v něm viděl spolehlivého spojence.¹⁸³ Pokud by Šindé postupoval, jak Britové doufali, měla být válka s Hólkarem rychlou záležitostí, protože v takové situaci neměl prakticky kam ustoupit. Rovněž mohl stěží porazit kombinaci britské pěchoty a dělostřelectva, doplněnou o maráthskou kavalerii. Šindého nejednoznačné chování a podpora tento střet více protáhla, protože se Britové museli mít na pozoru, aby se náhodou v příhodnou chvíli nepřidal k Hólkarovi. Bennell tvrdí, že pro Maráthy bylo tragédií, když se tito dva bývalí konkurenti spolu nedokázali spojit.¹⁸⁴

Mezi lety 1803 a 1805 byl na Wellesleye vyvíjen obrovský veřejný i soukromý tlak, kterým se ale nenechal zlomit. Problémy jako Monsonův ústup a Lakeovo selhání před Bhurtpurem vnímal jednoduše jako nezdary, a nikoliv jako porážky. Jeho války byly jistě nákladné a Společnost se kvůli nim velmi zadlužila, ale pro něj to bylo nezbytné zlo, které by v budoucnu přineslo obrovské výhody. Odmítal pochopit, jak může někdo z politiků v Londýně nadále vnímat britské angažmá v Indii čistě jen jako ekonomický podnik a zcela odmítali vnímat změnu, k níž tu za jeho vlády došlo.¹⁸⁵ Wellesley postavil svou maráthskou politiku na předpokladu, kdy absolutně ignoroval možnost spojení Maráthů za cílem revize podmínek smlouvy z Vassaí. Ještě v červnu 1803 ujišťoval vládu v Londýně, že žádná válka kvůli této smlouvě nehrozí. Mezi politiky sílily kritické názory o takovémto způsobu intervence do maráthských záležitostí a protěžování pěšvy, což přinese nevráživost ostatních maráthských vůdců s výsledným konfliktem. Chvíli po těchto ujištěních vydal rozkaz k přípravám na válku se Šindem a Bhonslém, která naplno propukla v srpnu. Těmito kroky si podporu v Londýně rozhodně nezískal, ale ještě nepřevažovaly hlasy pro jeho odvolání. To se změnilo poté, co do Londýna dorazily zprávy o vypuknutí války s Hólkarem. Ředitelé začali tlačit na Wellesleyův

---

¹⁸² MOON, s. 335–338.

¹⁸³ BENNELL, A., S., *Factors* s. 580–581.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 554.

¹⁸⁵ SEVERN, s. 193.

odchod z funkce, protože se nimi neradil a dostatečně je neinformoval o svých úmyslech. Pitt se rozhodl, že generální guvernér již nemůže dále setrvávat ve své funkci a musí být nahrazen. Od roku 1802 byl nominován jako budoucí Wellesleyův nástupce George Barlow, ale ředitelé si nebyli jistí, zda není až příliš napojen na Wellesleye a tak pro ně tato volba nepřicházela v úvahu. Poté, co dorazily zprávy o válečných nezdarech ve válce s Hólkarem, se rozhodli hledat nástupce, který by měl vojenské zkušenosti a takového kandidáta našli v Cornwallisovi. Ten měl navíc rozsáhlé zkušenosti o indických záležitostech ze svého předchozího angažmá.¹⁸⁶

Wellesley byl odvolán a nahrazen staronovým generálním guvernérem Cornwallisem. Jeho prioritou bylo uzavření míru co možná nejdříve, a to i z důvodu, aby ještě více nezabřednul do maráthských záležitostí. Začal také zpochybňovat Wellesleyovu předchozí politiku subsidiárních aliancí a uvažoval o tom, že se z nich bude chtít vymanit. Nikdy k tomu však nedošlo, protože v říjnu 1805 zemřel.¹⁸⁷ V Londýně se také začala detailně rozebírat celá dosavadní Wellesleyova politika v Indii. Přišlo se na to, že dluh Společnosti vzrostl během jeho vlády a v důsledku jeho intervenční politiky o 20 milionů liber.¹⁸⁸ Bylo tak nutné obnovit finanční stabilitu Společnosti, které kvůli nákladnému válčení nepomohly ani územní anexe. Wellesleyovy nástupci se také museli vypořádat s loupeživými hordami pindariů,¹⁸⁹ kteří byli propuštěni ze služeb domorodých panovníků na úkor subsidiárních jednotek. Pacifikace těchto hord v následujících letech vedla k sílícímu odporu Maraáthské konfederace a ke třetí britsko-maráthské válce (někdy také nazývána Pindarijská válka), která ukončila existenci tohoto státního útvaru a završila hlavní fázi britské expanze v Indii.¹⁹⁰ Po svém návratu do Británie byl Wellesley velmi chladně přijat a v parlamentu proti němu byla vznesena obvinění, která se táhla až do roku 1808, kdy nakonec došlo k jejich stažení. Ocenit tak jeho úlohu v indických záležitostech dovedla až následující generace.¹⁹¹

Mírová smlouva mezi Hólkarem a Společností byla uzavřena 24. prosince 1805. Podmínky nebyly pro Hólkara tolik tvrdé jako například pro Šindého. Britové maráthského vojevůdce uznali jako svrchovaného vládce, vrátili mu všechna okupovaná území a zavázali se nezasahovat do jeho vnitřních záležitostí. Hólkar musel souhlasit, že ve svých službách nebude mít příslušníky jiných evropských národů či nepřátel britské vlády. Zavázal se také do budoucna

---

¹⁸⁶ PHILLIPS, s. 136–141.

¹⁸⁷ DUFF, J., G., *History of the Mahrattas*. Vol. III, Jaipur 1986, s. 216.

¹⁸⁸ PHILLIPS, s. 142.

¹⁸⁹ „Pindariové“ = příslušníci nepravdělné maráthské jízdy

¹⁹⁰ BAYLY, s. 80.

¹⁹¹ MOON, s. 344.

vyvarovat se nepřátelských akcí vůči Společnosti a jejím spojencům.¹⁹² Druhá britsko-maráthská válka tak byla dobojována.

Co se týče francouzské vojenského vlivu v Indii, tak ten byl významně zredukován, ale úplně nezmizel. Někteří důstojníci z Perronových praporů přesídlili do Pandžábu, kde vstoupili do služeb Randžíta Singha, zakladatele a vládce Sikhské říše. Po svém příchodu tvořili zhruba třetinu evropského důstojnického sboru. Francouzský vliv tu dále rostl a s přílivem veteránů Napoleonských válek se stal dominantním až do Singhovy smrti v roce 1839.¹⁹³

Jak v Indii, tak i v okolních regionech těžili Britové z neschopnosti svých oponentů spolupracovat. Metodičnost a disciplinovanost jejich vojenských a administrativních struktur byly pro jejich úspěch stejně důležité, jako schopnosti a prostředky k najmutí vojáků. Britská armáda nebyla na rozdíl od většiny domorodých armád odkázána na shánění potravy po okolí a získávání kořisti drancováním. Jejich logistický systém byl velmi propracovaný a dalo by se říct klíčový pro celkový úspěch. Také se jim povedlo skloubit palebnou sílu s rozumným stupněm mobility. Počet domorodých vojáků ve službách Společnosti vzrostl z 18 200 roku 1763 na 154 000 v roce 1815. V prvním desetiletí 19. století Britové v Indii skloubili efektivní sílu kavalerie, lehkého dělostřelectva, jež bylo výrazně mobilnější, a velkou palebnou sílu řadové pěchoty. Vznikl hybrid mezi britskou a indickou vojenskou praxí. Indie se poté osvědčila jako základna pro expedice do Egypta, na Cejlon a na další místa v Asii.¹⁹⁴

---

¹⁹² AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. IV: Central India Agency, Bhopal Agency & Southern States of Central & Malwa Agency*, Delhi 1983, s. 26–28.

¹⁹³ MANSIGH, s. 73–80.

¹⁹⁴ BLACK, J., *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*, Westport 2006, s. 71–72.

4 Politika anexí, subsidiárních aliancí a rezidenční systém

4.1 Avadh

V sedmdesátých letech 18. století byla Společnost čím dál více zapojena do dění v Avadhu. Od roku 1773 zde sídlil britský rezident a dohlížel na vyplácení subsidií britským jednotkám, které zde byly umístěny.¹⁹⁵ Britové se umístěním jednotek v Avadhu snažili zabezpečit své nejcennější državy v Bengálsku před útokem z Hindustánu. Šlo hlavně o obavy z Maráthů, Afghánců a později Sikhů. Proto válčili proti Ruhélům v roce 1774 a následně Ruhélkhand, který se nacházel severozápadně od Avadhu, připojili k vezírově území.¹⁹⁶

Vláda vezíra Asaf ud Dauly dosáhla v roce 1795 vrcholu úpadku. Neschopnost kontrolovat vlastní armádu ohrožovala bezpečnost na severní hranici držav Společnosti. Prohlubovaly se i finanční problémy, jež znemožňovaly vyplácení dohodnutých subsidií. Sir John Shore se sice snažil zavést reformy, ale bez razantnějšího zásahu v podobě vojenského nátlaku. Při jeho politice neintervencí však nešlo dosáhnout větší změny.¹⁹⁷ Asaf ud Daula za svého nástupce vybral Wazira Alího. Shore tuto volbu nejprve akceptoval, ale po pár měsících začalo vyplouvat na povrch protibritské smýšlení nového navába. Britové s přihlédnutím na sílící protibritskou kliku na navábově dvoře začali jednat a nahradili Wazira Alího bratrem Asaf ud Dauly, Saatem Alím. Tento vývoj pak Společnost varoval, že v budoucnu je potřeba více kontrolovat záležitosti v Avadhu.¹⁹⁸

Wazir Alí se pokusil ještě jednou situaci zvrátit a s několika tisíci muži chtěl opět ovládnout Avadh silou. Britové ho ale vytlačili do Džajpuru, kde byl nakonec v prosinci 1799 zajat a odeslán do Kalkaty.¹⁹⁹

Další změny přicházejí s generálním guvernérem Wellesleyem. Ten donutil nového navába souhlasit s markantním snížením počtu vlastních vojenských jednotek a jejich nahrazením vojáky Společnosti, za jejichž přítomnost měl vládce Avadhu platit subsidie.

Po nějaké době však Wellesley své požadavky začal stupňovat. V roce 1801 nutil vezíra k odstoupení velké části území ve prospěch Společnosti. V případě odmítnutí hrozil zabráním celého Avadhu. Saadat Ali nakonec souhlasil a předal Britům oblasti od Gorakhpuru po Ruhélkhand. Ocítl se tak ze tří stran obklopen britskými državami.²⁰⁰ Takto vytvořený

---

¹⁹⁵ MARSHALL, *Economic and Political Expansion*, s. 467.

¹⁹⁶ BRYANT, s. 225.

¹⁹⁷ MARSHALL, *Economic and Political Expansion*, s. 467–468.

¹⁹⁸ BARNETT, s. 233.

¹⁹⁹ BANERJEE, s. 112–113.

²⁰⁰ MARSHALL, *Economic and Political Expansion*, s. 467–468.

nárazníkový stát byl podle Wellesleye nejideálnější obranou proti případnému útoku z afghánské strany, jehož se obával mnohem více než jeho předchůdce Shore.²⁰¹

Odstoupené území se dostalo pod přímou kontrolu důstojníků a úředníků Společnosti. Společnost garantovala vezírovi a jeho potomkům územní celistvost jeho držav. Saadat Ali se také zavázal zavést na svých zbylých územích takový administrativní systém, který bude milosrdný pro prosperitu jeho poddaných a bude počítat s ochranou jejich životů a majetku. Vezír také ztratil formální nezávislost. Veškeré důležité otázky vnitropolitického a zahraničního charakteru, musel konzultovat se zástupci Společnosti. Dále se zavázal platit armádu o čtyřech batalionech pěchoty a 2000 jezdcích. Zbytek vlastních jednotek musel ze služeb propustit. Společnost se zavázala chránit zbývající vezírova dominia proti všem nepřátelům, vnitřním i vnějším. Posledním důležitým bodem smlouvy bylo placení ročních subsidií ve výši 76 lakhů rupií.²⁰²

Wellesley byl přesvědčen, že za zhoršující se podmínky v Avadhu může špatná domorodá správa a jedinou cestou, jak zajistit vojensko-ekonomické zájmy Společnosti, je anexe území a jeho následná lepší správa britskými představiteli. Anexe v Avadhu zároveň pomohly britské ekonomické expanzi směrem do vnitrozemí indického subkontinentu, jež se až do této doby soustředila hlavně na přímořské oblasti. Hlad po nových zdrojích a komoditách, které by se mohly vyvážet do Evropy a na trhy v Asii, hnal britské obchodníky stále hlouběji do nitra Indie.²⁰³

Rudrangshu Mukherjee je přesvědčen, že britská přítomnost v Avadhu po roce 1764 narušila rovnováhu mezi návábem a talukdary²⁰⁴. Subsidie požadované britskou vládou se každou další uzavřenou smlouvou zvyšovaly, až talukdarové odmítli dále platit. To návábovu vládu destabilizovalo a vedlo k naprostému finančnímu vyčerpání, které vyústilo ve zhoršené administrativní správy, korupci a nedisciplinovanosti v armádě. Tento chaos se poté stal hlavním důvodem a politicko-strategickým argumentem pro zdůvodnění britských anexí.²⁰⁵

---

²⁰¹ BARNETT, s. 235.

²⁰² AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. II: United Provinces of Agra & Oudh, Bengal, Bihar, Orissa & The Central Provinces*, Delhi 1983 (Reprint), s. 130–133.

²⁰³ MARSHALL, *Economic and Political Expansion*, s. 481.

²⁰⁴ „Talukdar“ = velkostatkář

²⁰⁵ MUKHERJEE, s. 101.

4.2 Karnátaka

Během tří dekád se stal naváb Karnátaky Muhamad Alí naprosto závislým na Britech. Dlužil jim obrovské obnosy peněz, které navíc stále narůstaly. Dlužil hlavně za jednotky, které ho měly chránit před Haidarem Alím, ale i za chod svého dvora.²⁰⁶

C. S. Srinivasachari vidí za převzetím vlády v Karnátace Wellesleyův imperialismus, který se zaštiťoval zájmy obyvatel Karnátaky a dosazením lepšího administrativního a soudního aparátu. Jako zástěrka byla využita korespondence mezi naváby Muhamadem Alím a jeho následníkem Umdatul-Umarem, se sultánem Típúem, která se našla v paláci v Šrírangapattanamu. Britové shledali tyto dopisy jako porušení jejich spojenecké dohody, a to i přes to, že se v nich nic konkrétního nenacházelo.²⁰⁷ Přesto byl tento styk považován za porušení jednoho z bodů smlouvy, a to konkrétně nenavazování diplomatických vazeb a korespondence bez vědomí zástupců Společnosti. Po porážce Típú a pacifikaci Maisúru již nebylo třeba podporovat navábovu vládu, jež do té doby sloužila jako nárazník před sultánovými útoky na území Společnosti. Wellesley plánoval ovládnout Karnátaku a Tánčávúr a vytvořit tak na jihu subkontinentu souvislý pás britských držav.²⁰⁸

Britové využili náhlého podlomení zdraví Umdatul-Umara k vyslání jednotek do Árkádu, aby zde zajistily případné poklidné následnictví a nedošlo po navábově smrti k vyrabování jeho pokladů.²⁰⁹ Čekalo se pouze na smrt navába. Ten za svého následníka určil Alí Husaina, jehož ale Britové považovali za nelegitimního. Zbývalo přesvědčit britského favorita Azima ud Daulu, aby přistoupil na jejich podmínky a vzdal se své vlády na Karnátakem. Azim neměl, co ztratit, protože pocházel z poměrně chudých poměrů a britskou nabídkou, ač nebyla nijak závratná, mohl pouze získat.²¹⁰

Dne 31. července 1801 uzavřeli s novým navábem Azimem Ool Daulahem novou smlouvu. Společnost na jejím základě převzala úplnou administrativní a vojenskou správu Karnátaku. Naváb se zavázal nařídít všem svým úředníkům a důstojníkům, předat úřady se všemi záznamy a účty, zástupcům Společnosti. Navábovi zůstala pouze pevnost Árkád a její nejbližší okolí. Stal se súbédarem²¹¹ Árkádu, nadále však mohl využívat titulu naváb. Také nemohl nenavazovat styky s jinou evropskou nebo domorodou mocností bez vědomí

---

²⁰⁶ RAMASHWAMI, s. 237.

²⁰⁷ SRINIVASACHARI, C., S., *The Seringapatam Correspondence and the Carnatic Nawabi*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 100–107.

²⁰⁸ RAMASHWAMI, s. 371–374.

²⁰⁹ SRINIVASACHARI, *The Serringapatam Correspondence*, s. 105.

²¹⁰ RAMASHWAMI, s. 394–395.

²¹¹ „Súbédar“ = provinční místodržící v Mughalské říši.

Společnosti. Spojenci a nepřátelé jedné strany měli být spojenci i nepřáteli pro druhou. Pětina daňových výnosů z Karnátaku měla být vyplácena navábovi a jeho rodině. V posledním bodě se Společnost zavázala vyčlenit jednotky na ochranu Árkádu a sám naváb neměl disponovat žádnými jednotkami bez vědomí Společnosti.²¹²

4.3 Travankúr

Poté, co Haidar Alí dobyl malabarské státečky a podřídil se mu Kočín, zůstal na jihozápadním cípu indického subkontinentu poslední nezávislý stát – Travankúr. Jeho podrobení bylo jedním z hlavních cílů maisúrské zahraniční politiky. Travankúr byl útočištěm pro rebely z Malabarského pobřeží a místní rádža je neskrývaně podporoval. Vystupoval také jako britský spojenec, když v roce 1778 poskytl volný průchod přes svá území britským jednotkám, útočícím na francouzský přístav Mahí. Ten byl v té době pod ochranou Haidara Alího. Během druhé britsko-maisúrské války rádža podporoval a zásoboval britské jednotky, kterým poskytl dva bataliony sipáhíjů. Rádža věděl, že jej dříve či později Maisúr napadne, proto budoval těsnější vztahy s Brity, kteří jej na oplátku nazývali „*přítelem a spojencem*“. Podle smlouvy z Mangalúru, z roku 1784, vystupoval Travankúr jako britský spojenec a Maisúr jej nemohl napadnout, aniž by riskoval odvetné kroky. Po smrti Haidara Alího však rádža pokračoval v podpoře malabarských rebelů, čímž dráždil nového sultána Típú, který Travankúr varoval a radil upustit od jejich podpory. Rádža se ale cítil díky britské podpoře silný.²¹³ Kvůli ochraně před Típúem uzavřel se Společností v roce 1788 smlouvu, na jejímž základě byly na jeho území umístěny dva bataliony sipáhíjů, za jejich přítomnost měl rádža platit.²¹⁴ Típú nakonec Travankúr napadl a vojensky obsadil, čímž vyprovokoval britskou odvetu a začátek třetí britsko-maisúrské války. Před Brity se ale nakonec z Travankúru v květnu 1790 stáhnul.²¹⁵

Po této válce následovala v roce 1795 další smlouva s Brity. Rádža se v ní zavázal platit v době míru i války sumu na vydržování tří batalionů sipáhíjů, kompanii evropských dělostřelců a dvě kompanie laskárů²¹⁶. Rádža neměl mít ve svých službách žádné občany státu, který by byl ve válečném stavu s Velkou Británií nebo Východoindickou společností. Za žádných

---

²¹² AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. X: Containing The Treaties &c., Relating to Madras and Ceylon*, Calcutta 1909, s. 57–63.

²¹³ KUNJU, A., P., I., *Relations Between Travancore and Mysore in Eighteenth Century*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 79–81.

²¹⁴ AITCHISON, C., U., Vol. X, s. 124–126.

²¹⁵ KUNJU, s. 84–86.

²¹⁶ Laskárové byli také nazýváni jako Topazové. Šlo o míšence Portugalců a Indů.

okolností také neměl poskytnout práva na zřízení osad na svém území žádnému evropskému státu. Též se vzdal možnosti uzavírat smlouvy s evropskými nebo indickými státy bez britského povolení. V případě války mohou Britové požádat rádžu o pomoc a využít jeho jednotek.²¹⁷

V roce 1805 následuje další smlouva, která víceméně kopíruje tu předchozí. Změnou je větší množství peněz, jež musí rádža platit za větší množství jednotek na svém území. Společnost také nabídla poradenství, jak zvýšit výnosy z daní, vzpružit obchodní výměnu a reformu soudnictví. Vše spojené s „rozvojem zájmů jeho veličenstva rádži, štěstí jeho obyvatel a vzájemného blaha obou států“.²¹⁸

4.4 Tánčávúr

Rádža z Tánčávúru se dostal do sporu s navábem Karnátaku, který nakonec skončil společnou intervencí navábových a britských jednotek. Jejich spojená armáda dobyla 17. září 1773 Tánčávúr a rádža byl navábem uvězněn. V pevnosti byla následně umístěna britská posádka a rádža opět propuštěn.²¹⁹ Naváb se snažil přesvědčit Brity k útoku na Tánčávúr varováním, že by Francouzi nebo Maráthové mohli tuto pevnost využít jako základnu k dalším výbojům do Karnátaku.²²⁰

Na základě smlouvy z roku 1799 převzala Společnost veškerou správní a vojenskou správu nad državami Tánčávúru. S výjimkou samotné pevnosti a jejího bezprostředního okolí, které měl nadále kontrolovat rádža. V pevnosti nebyla umístěna britská posádka a rádža ji mohl obsadit vlastními vojáky. V případě ohrožení či neplnění podmínek smlouvy ze strany rádžou, měla být pevnost obsazena britskými jednotkami kvůli ochraně vládce a zájmů obou smluvních stran. Rádža měl také dostávat pětinu výnosů z daní celé oblasti Tánčávúru. Pevnost neměla fungovat jako útočiště pro osoby, vyhýbající se autoritě úředníků Společnosti.²²¹ Britským argumentem pro anexi území byla izolovanost a nefunkčnost státu.²²²

4.5 Haidarabád

Vztahy mezi Brity a Haidarabádem sahají až do období britsko-francouzského soupeření v padesátých a šedesátých letech 18. století. V roce 1759 získali Britové od nizáma nejprve město Mačílípatam a oboustranné vztahy pokračovaly i dále, kdy Britové slíbili nizámovi

---

²¹⁷ AITCHISON, Vol. X, s. 129–135.

²¹⁸ Tamtéž, s. 135–138.

²¹⁹ SRINIVASACHARI, C., S., *Inwardness of British Annexations in India*, Madras 1951, s. 107.

²²⁰ RAMASHWAMI, s. 255.

²²¹ AITCHISON, Vol X, s. 90-94.

²²² SRINIVASACHARI, C., S., *Inwardness*, s. 109.

pomoc proti Haidaru Alímu.²²³ Za Cornwallisova prvního generálního guvernérství byl nizám spojencem Britů a velmi jim pomohl ve válce proti sultánu Típúovi.²²⁴ Zvrat nastal za Shoreovy administrativy, kdy jím vedená politika neintervencí vedla k ponechání nizáma na pospas Maráthům. V bitvě u Khardy byl nizám drtivě poražen Davlat Rao Šindém a musel podepsat ponižující smlouvu, kde ztratil rozsáhlá území. Poté co mu Britové nepomohli, rozhodl se vládce Haidarabádu orientovat na francouzskou kliku na svém dvoře, konkrétně Françoise Raymonda. Britské jednotky byly propuštěny a musely opustit nizámovo území. Francouzi následně získali velký vliv a vytvořili sílu o 14 000 mužích, které se přezdívalo Raymond Corps.²²⁵

Proti nizámovi povstal jeho syn Alí Džáh, který vedl 20 000 mužů. Raymond ale povstání udusil již v počátku a jeho vůdce zajal. Alí Džáh následně cestou do Haidarabádu spáchal sebevraždu.²²⁶ Wellesley se obával trvalého francouzského vlivu v Haidarabádu a hlavně případného spojení s Típúem. Skrze jednoho z nizámových ministrů, jenž byl probritský, se snažil situaci zvrátit před bitvu u Khardy.²²⁷ Pro Wellesleye bylo štěstím, že Raymond byl v Haidarabádu otráven. Jeho nástupce Pierre Cuillier-Perron nedokázal svého předchůdce adekvátně nahradit a britský vliv začal sílit, načež se později odebral dále na sever a vstoupil do služeb Šindého.²²⁸

Vládce Haidarabádu začal znovu uvažovat o defenzivní alianci s Brity, protože ho stále pronásledoval přízrak porážky od Maráthů. Věřil, že by se tak navždy vymanil z jejich spárů a doufal ve vytvoření velké aliance proti nim, v níž by byli i Britové a sultán Típú. Britský rezident navrhnul novou spojeneckou smlouvu a nizámová vláda ji uvítala. Jako hlavní podmínku zástupci Společnosti žádali okamžité propuštění všech Francouzů z nizámových služeb. Na oplátku nabízeli subsidiární jednotky o síle 6 000 mužů.²²⁹

Nizám s těmito podmínkami souhlasil. Do smlouvy byly ještě zakomponovány body o tom, že nizám nesmí ve svých službách zaměstnávat nejen Francouze, ale i další občany jiných evropských států bez vědomí Společnosti. Speciální bod mělo i vydání sipáhíjských dezertérů,

---

²²³ AITCHISON, Vol. IX, s. 20–22.

²²⁴ Tamtéž, s. 46.

²²⁵ RENICK, s. 17.

²²⁶ MANSINGH, s. 54.

²²⁷ RENICK, s. 20–21.

²²⁸ MANSINGH, s. 55.

²²⁹ REGANI, s. 179–180.

kteří přešli do francouzského tábora.²³⁰ Tato konkrétní záležitost Wellesleye velice páčila. K Perronovi tehdy přeběhlo kolem 500 sipáhíjů.²³¹

Po zničení Típúu nebyl nizám příliš spokojený s dělením území sultanátu, a navíc subsidiární jednotky jeho stát finančně velmi zatěžovaly. Maráthové závistivě pokukovali po rostoucím britském vlivu. Wellesley následně usoudil, že je válka s nimi nevyhnutelná, a proto potřeboval utužit spojenectví s nizámem novou smlouvou.²³² Ta byla podepsána roku 1800. Navyšovala počet subsidiárních jednotek na 8 batalionů sipáhíjů, dva regimenty jízdy a k tomu odpovídající počet evropských dělostřelců. Včetně výstroje a zásob munice. Tato síla se měla nacházet přímo na nizámově území. Aby nizám tuto velkou armádu zaplatil, musel předat Společnosti všechna území získaná smlouvami ze Šrírangapattanamu a Maisúru. Tedy všechny zisky z válek s Típúem. Odevzdaná území měla podléhat přímé správě a vojenské kontrole důstojníků a úředníků Společnosti.²³³

4.6 Shrnutí Wellesleyho politiky vůči domorodým státům

Britské impérium se prosadilo a expandovalo převážně skrze začleňování již existujících domorodých struktur. Jediný britský rezident nebo politický zmocněnec kontroloval daný stát přes doporučení, dávané lokálnímu vládcovi nebo vůdci, což se stalo normou pro velkou část impéria. Indické domorodé státy byly prvními místy, kde Britové tento systém nepřímé nadvlády úspěšně použili. Posloužily jako šablona pro pozdější imperiální úředníky a politiky, kteří si přáli rozšířit impérium bez ekonomických a politických výdajů na přímou anexi. Podle indického příkladu byla tato taktika hojně využívána v polovině 19. století, například v Malajsii nebo Africe.²³⁴

První rezident byl dosazen do Avadhu po bitvě u Baksáru v roce 1764. Zde je počátek rezidenčního systému. Mezi lety 1767–1782 se významně zvýšil počet rezidentů související s rostoucím vlivem Společnosti v Indii. V počátečním období tohoto systému Společnost fungovala jako regionální stát. Mocný, ale jednající na základě rovnosti s mnoha dalšími domorodými mocnostmi. Rezidenti fungovali spíše jako diplomaté než političtí zástupci vykonávající nepřímou vládu. Mnoho indických vládců požadovalo vyslání rezidentů ke svým dvorům, protože jeho prostřednictvím mohli přímo jednat se Společností. Na druhou stranu

---

²³⁰ AITCHISON, Vol. IX, s. 51–53.

²³¹ RENICK, s. 19.

²³² REGANI, s. 184–185.

²³³ AITCHISON, s. 67–73.

²³⁴ FISHER, s. 393–394.

mnoho vládců drželo své vyslance přímo v britských prezidenciích v Kalkatě, Bombaji a Madrásu.²³⁵

V období od roku 1798 rostl počet rezidentů úměrně tomu, jak Společnost dynamicky ovládala stále větší oblasti indického subkontinentu. Domorodý stát byl buď připojen přímo, nebo byl kontrolován nepřímo přes osobu rezidenta s tím, že může být anektován někdy v budoucnu.²³⁶

V rané fázi rezidenčního systému posílala každá ze tří prezidencií na dvory indických vládců vlastní rezidenty. Chyběl centrální rezidenční systém a hlavní autorita, která by něco takového regulovala. Guvernéři jednotlivých prezidencií si žárlivě střežili kontrolu a přístup ke svým rezidentům, což často vedlo ke střetu zájmů jednotlivých politických center. Generální guvernér v Kalkatě získal kontrolu nad celým rezidenčním systémem a ostatním prezidenciím přenechal kontrolu pouze nad menšími státy, zatímco ty nejdůležitější spravoval on sám.²³⁷

Systém jako takový vyžadoval, aby mezi sebou rezidenti komunikovali a koordinovali své úsilí, neboť domorodí vládcí měli zakázanou korespondenci s kýmkoliv kromě zástupců Společnosti. Subsidiární a vojenské jednotky Společnosti byly v daném domorodém státě pod přímou kontrolou rezidentů. Jeho role arbitra při nástupnictví v těchto státech držela soupeřící frakce v závislosti na jeho vůli. Mnoho vládců se snažilo vymyslet způsoby, jak se vyhnout zasahování a kontrole rezidenta nad jeho záležitostmi. Jedním ze způsobů byla jeho izolace od dění na dvoře a státních úředníků. Nic nebylo pro rezidenta více frustrující než zamezení přístupu k panovníkovi a jeho dvoru. Nakonec však mohl být vládce přinucen ke spolupráci, protože jinak riskoval své sesazení.²³⁸

Předně je potřeba zmínit, že systém subsidiárních aliancí fungoval už před Wellesleyho příchodem do Indie. Právě on jej ale dovedl k dokonalosti. Politiku Richarda Wellesleye lze rozdělit do tří metod.

Zprvé Anexe právem dobyvatele, kdy takto získal území sultána Típua, Daulat Raa Šindého a Raghodží Bhonslého. Zadruhé převzetí veškeré administrativní a vojenské správy státu. Panovníkům zůstaly pouze jeho tituly a byla mu vyplácena renta z daňových výnosů. Tuto metodu využil Wellesley případě navába z Karnátaku a rádži z Tánčávúru. Poslední metodou byla subsidiární aliance. Takto indický stát platil britské jednotky pro svou obranu.

---

²³⁵ Tamtéž, s. 401.

²³⁶ Tamtéž, s. 402.

²³⁷ Tamtéž, s. 417.

²³⁸ Tamtéž, s. 421.

System subsidiárních aliancí se dal také rozdělit na tři druhy podle umístění subsidiárních jednotek. V prvním případě byly vojáci neustále placeni britským spojencem a nacházeli se mimo jeho državy, ale blízko hranic. To je případ Daulat Raa Šindého. Ve druhém se jednotky nacházely přímo na území spojeneckého státu. Takto byl řešena smlouva s nizámem v roce 1798. A nakonec třetí možnost, kdy jednotky nebyly umístěny v jeho doménách protože jejich část byla podstoupena Britům, a právě z jejich daňových výnosů byly placeny. Tj. případ Haidarabádu (1800) a Avadhu (1801).²³⁹ Vaish analyzoval výhody subsidiárního systému, jež plynuly britské vládě takto:

- 1) System poskytoval Britům možnost udržovat své jednotky neustále připravené pro případ války.
- 2) Snížil jejich vojenské výdaje.
- 3) Umožnil Britům rozmístit své armády na hranicích jejich politického vlivu.
- 4) Přecházel válce přímo na britských državách.
- 5) Přinesl do těchto zemí mír a ukončil neustálé války mezi indickými vládci.
- 6) Uchránil Brity od problémů pramenících z přímé anexe území. Také minimalizoval otevřenou kritiku politiků v Londýně, kteří byli na další územní expanzi citliví a také omezil závist, kterou toto počínání vzbuzovalo v ostatních evropských národech.
- 7) Posílil britskou moc a vytvořil Britské impérium v Indii. Vydláždil cestu britské nadvládě nad indickými státy.²⁴⁰

Dále je potřeba zmínit, že Britové v těchto smlouvách vyžadovali, aby domorodí vládci nezaměstnávali žádné Evropany nebo občany států s nimiž bylo válčeno. Totéž se týkalo i transitu těchto osob. Vše muselo být přehledně pod kontrolou. Vládci se také vzdávali suverénní zahraniční politiky ve prospěch Společnosti. Bez souhlasu jejich zástupců nemohli uzavírat smlouvy nebo navazovat diplomatické styky. Na vše dohlíželi rezidenti Společnosti, kteří měli na dvorech vládců významné slovo a nic se bez jejich souhlasu neobešlo. Britové si také vyhrazovali právo na poradenství ohledně administrativních úkonů, ať už šlo o zlepšení výnosů z daní, efektivnější fungování administrativy, soudní reformy, zvyšování obchodní výměny či rady ohledně zemědělské a průmyslové výroby.

---

²³⁹ RENICK, s. 5–7.

²⁴⁰ VAISH, s. 287–288.

Závěr

Wellesleyovo guvernérské období výrazně změnilo poměry v Indii. Britové prohloubili své dominantní postavení na subkontinentu a po předchozím vytlačení svých evropských rivalů pokořili i všechny významné domorodé státy. Smlouvami, které s indickými vládci uzavřeli si zajistili, aby byl již absolutně nemožný jakýkoliv jiný evropský vliv nežli jejich. Během válek v tomto období definitivně eliminovali hrozbu, kterou pro ně přes čtyřicet let představovali muslimští vládci Maisúru, jejich kruciální a houževnatý nepřítel. Po smrti Típúu jim zmizela v jižní části Indie poslední hrozba a mohli se soustředit na pacifikaci ostatních menších států v této oblasti jako Tánčávúr či území navába z Árkádu. Těmto vládcům po uzavření subsidiárních smluv, zůstaly pouze tituly a jejich državy byly připojeny k těm britským. V Maisúru byla ustavena staronová hinduistická vládnoucí dynastie a vytvořen vazalský protektorát stejně jako v případě Travankúru. Vládcové těchto území byli v přímém područí Společnosti a nemohli vést nezávislou zahraniční politiku. Britové si ještě zajistili, aby jim v rámci uzavřených subsidiárních aliancí tito panovníci platili za udržování určitého počtu jednotek. Stejným způsobem byli zpacifikováni i Nizám z Haidarabádu v centrální části subkontinentu a naváb z Avadhu v severní Indii. Zátěž, kterou představovalo placení subsidií Britům také v některých případech přineslo stále hlubší spirálu zadluženosti a finanční vyčerpanosti, která v některých případech skončila dalšími anexemi území jako v případě Avadhu nebo Karnátačky. Osoba britského rezidenta zastávala funkci dozoru na dvorech těchto domorodých států. Měla kontrolu nad subsidiárními jednotkami, byla v přímém kontaktu s panovníkem a jeho vládou. Mohla předávat svá doporučení a pravidelně podávat zprávy generálnímu guvernérovi o všech důležitých záležitostech. Tento rezidenční systém a forma nepřímé nadvlády, jež měla svůj počátek právě v Indii, byla později Brity hojně využívána i v jiných částech světa. Kdyby domorodé státy přímo anektovali, vzbudili by tím pozornost jiných evropských národů, které by se následně mohly spojit proti Britům z obavy narušení rovnováhy sil. Pro Brity bylo také jednodušší a méně nákladné udržet u moci stávající správní struktury, protože na ně bylo obyvatelstvo zaprvé zvyklé a zadruhé by vytvoření nového administrativního celku vyžadovalo mnohem více financí a lidských zdrojů. Britové také dokázali velmi dovedně využívat revnivosti a nesvárů, které v Indii panovaly a obrátit je ve svůj prospěch. Jako v případě války s Maisúrem, kterému jiní domorodí panovníci nepřišli na pomoc, a tak Britové díky své převaze jednoznačně zvítězili. Přičemž jim šlo pouze o krátkodobé cíle, jako obohacení se na maisúrské území. Svou roli sehrála i neschopnost oprostít se od starých nepřátelství či křivd a efektivně se proti Britům spojit.

V maráthském případě to zašlo ještě dále. Soupeření o vliv nad vládnoucími pěstvou mezi několika frakcemi způsobila jeho útěk přímo do britské náruče, čehož Wellesley náramně využil a uvázal pěstvu ve smlouvě z Vassaí. Nicméně rozdílné ambice jednotlivých frakcí a jejich soupeření, jim neumožňovalo se účinně spojit a společně ve válce spolupracovat. To způsobilo, že je Britové v různých fázích konfliktu snadno porazili. Maráthové, jejímž armádám veleli evropští důstojníci, aplikovali západní vojenské inovace a měli armády výborně vycvičené. V klíčových okamžicích se však nemohli na své důstojníky spolehnout a ti domorodí je nebyli schopni adekvátně nahradit, což v důsledku vedlo k některým porážkám. Britové měli na své straně kvalitnější velitele, jako byli Arthur a Lake. V důležitých situacích se britští velitelé mohli opřít o obrovskou disciplinovanost a výkonnost svých jednotek. Maráthům nepomohl v pozdější fázi ani návrat k jejich léty osvědčené guerilové taktice, i přestože jim přinesla pouze dočasný úspěch v podobě Monsonovy porážky. Britské zdroje a možnosti byly natolik rozsáhlé, že je jedna porážka nemohla žádným způsobem ohrozit. Pod britský vliv se navíc dostal i mughalský císař v Dillí a britská dominance tak byla potvrzena i u této oficiální hlavy indické politiky. Ač už se jednalo jen o titul bez odpovídající moci. Poslední úder Maráthské konfederaci zasadila třetí britsko-maráthská válka v letech 1817–1818, kdy tento stát jako celek definitivně zanikl.

Pro Arthura znamenalo jeho osmileté indické angažmá získání cenných zkušeností. Jeho vojenské schopnosti se mu zúročily v bojích na evropském kontinentu proti Napoleonovi, kde velmi přispěl k jeho konečné porážce. Administrativní a diplomatické dovednosti, získané během doby, kdy byl guvernérem Maisúru, využil ve své budoucí politické kariéře jako britský ministerský předseda.

Na Wellesleye se lze dívat různými optikami. Pro mnoho britských historiků se jedná o budovatele, který vytvořil Britské indické impérium. Pro ty indické je zase symbolem imperialismu v jeho nejsyrovější formě a je vnímán jako přehnaně ambiciózní člověk, který se neštítel ničeho.

Ve strategické rovině si Britové začali uvědomovat i důležitost spojení s jinými orientálními říšemi, jako je Persie, Afghánistán či Osmanská říše, a to především z důvodu zajištění bezpečnosti své vlády v Indii. Britský vliv v těchto zemích mohly kdykoliv nahradit jiné evropské mocnosti, které by toho využily jako předmostí pro případný útok. Můžeme tu sledovat první hmatatelné počátky budoucí Velké hry, kde hlavním britským soupeřem již pro příště nebude Francie ale Rusko, jehož aktivity na Kavkaze, a hlavně později ve Střední Asii probudily britskou ostražitost. Francouzské angažmá v Egyptě bylo takovým varovným

signálem pro britské politiky, aby si uvědomili riziko nebezpečí přicházejícího zvenčí. V budoucnu se u Britů objevuje, v návaznosti na tento případ, až panický strach z ohrožení jejich indického impéria. Britové měli již v této době tendenci budovat nárazníková pásma proti cizím hrozbám na místech, odkud na ně mohlo být efektivně zaútočeno. Příkladem je nárazníkové pásmo v Avadhu proti Afgháncům či během druhé britsko-maráthské války ze státečků v Rádžaputáně, jež je mělo chránit před přímým útokem Hólkara. Tato obava ze severního útoku se později projevila i v jejich angažmá během pozdějších britsko-afghánských válek. Prioritně usilovali o zajištění severozápadní hranice, přes kterou do Indie v minulých stoletích pronikali dobyvatelé. Indie zkrátka byla „perlou impéria“ a jak později prorocky pronesl místokrál v Indii lord George Curzon:²⁴¹ „*Dokud vládneme v Indii, jsme největší mocností na světě. Když ji ztratíme, propadneme se na úroveň mocnosti třetího řádu*“.²⁴²

---

²⁴¹ George Nathaniel Curzon, 1. markýz Curzon byl britským místokrálem v Indii během let 1899–1905 a později ministrem zahraničí v letech 1919–1924.

²⁴² JUDD, D., *The Lion and the Tiger: The Rise and Fall of the British Raj, 1600–1947*, Oxford 2004, s. 101.

Seznam použitých pramenů a literatury

PRAMENY:

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. II: United Provinces of Agra & Oudh, Bengal, Bihar, Orissa & The Central Provinces*, Delhi 1983.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. IV: Central India Agency, Bhopal Agency & Southern States of Central & Malwa Agency*, Delhi 1983.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. V: Containing The Treaties &c., Relating to Central India (Part II – Bundelkhand and Baghelkhand) and Gwalior*, Delhi 1933.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. VI: Containing The Treaties &c., Relating to the Bombay Presidency: Part I – The Peshwa, Kathiawar Agency, Palanpur Agency, Mahi Katha Agency, and the Rewa Katha Agency*, Calcutta 1909.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements, and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. VII: Containing the Treaties, etc., Relating to the Madras Presidency, Including Ceylon, Hyderabad, Mysore and Coorg, and the Central Provinces*, Calcutta 1892.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. X: Containing The Treaties &c., Relating to Madras and Ceylon*, Calcutta 1909.

AITCHISON, C. U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. XII Containing the Treaties, &c., Relating to Persia, the Arab Principalities in the Persian Gulf, and Oman*, Calcutta 1909.

BENNELL, Anthony, S., *The Maratha War Papers of Arthur Wellesley: January to December 1803*, London 1998.

FURBER, Holden, *The Private Record of an Indian Governor-Generalship: The Correspondence of Sir John Shore, Governor-General, with Henry Dundas, President of Board of Control 1793–1798*, Cambridge 1933.

INGRAM, Edward, *Two Views of British India: The Private Correspondence of Mr Dundas and Lord Wellesley: 1798–1801*, Bath 1970.

KAUSAR, Kabir, *Secret Correspondence of Tipu Sultan*, New Delhi 1980.

LITERATURA

Monografie:

- ALI, B., Sheik, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, Mysore 1982.
- ATHALE, Anil, *Struggle for Empire: Anglo-Maratha Wars 1679–1818*, New Delhi 1980.
- BANERJEE, Anil, Chandra, *The Rajput States and British Paramountcy*, New Delhi 1980.
- BARFIELD, Thomas, J., *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton; Oxford 2010.
- BARNETT, Richard, B., *North India Between Empires: Avadh, the Mughals and the British 1720–1801*, Berkeley; Los Angeles; London 1980.
- BAYLY, Alan, Christopher, *The New Cambridge History of India: Volume II.: Indian Society and Making of the British Empire*, Cambridge 1988.
- BRENDON, Piers, *The Decline and Fall of the British Empire*, New York 2008.
- BLACK, Jeremy, *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*, Westport 2006.
- BLACK, Jeremy, *Great Powers and the Quest for Hegemony: The World Order since 1500*, London; New York 2008.
- BRYANT, G., J., *The Emergence of British Power in India 1600–1784: A Grand Strategic Interpretation*, Woodbridge 2013.
- BUTLER, Iris, *The Eldest Brother: The Marquess Wellesley, the Duke Wellington's Eldest Brother*, London; Sydney; Auckland; Toronto 1973.
- COOPER, Randolph, G., S., *The Anglo-Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy*, Cambridge 2003.
- DUFF, James, Grant, *History of the Mahrattas: Vol. III*, Jaipur 1986.
- ELBL, Pavel, B., *Wellington: Britský buldok s tváří gentlemana*, Praha 2018.
- GORDON, Stewart, *The New Cambridge History of India: The Marathas 1600–1818*, Cambridge; New York; Victoria 1993.
- GUPTA, Pratul, C., *Baji Rao II. and the East India Company 1796–1818*, London 1923
- CHEW, Emrys, *Arming the Periphery: The Arms Trade in the Indian Ocean during the Age of Global Empire*, Basingstoke; New York 2012.
- INGRAM, Edward, *Commitment to Empire: Prophecies of the Great Game in Asia 1797–1800*, Oxford 1981.
- JUDD, Denis, *The Lion and the Tiger: The Rise and Fall of the British Raj, 1600–1947*, Oxford 2004.

- KHANA, D., D., *Monson's Retreat in Anglo-Maratha War (1803–1805)*, Allahabad 1981.
- MANSINGH, Gurbir, *French Military Influence in India*, New Delhi 2006.
- MILLAR, Simon, *Assaye 1803: Wellington's Bloodiest Victory*, Oxford 2006.
- MOON, Penderel, Sir, *The British Conquest and Dominion of India*, London 1989.
- PHILLIPS, C., H., *The East India Company 1784–1834*, Manchester 1940.
- RAMASHWAMI, N., S., *Political History of Carnatic under Nawabs*, New Delhi 1984.
- REGANI, Sarojini, *Nizam-British Relations 1724–1857*, New Delhi 1963.
- RES, Daniel, *Wellington: Vítěz od Waterloo*, Praha 2018.
- RENICK, M., S., *Lord Wellesley and Indian States*, Agra 1987.
- ROBERTS, P., E., *India under Wellesley*, London 1929.
- SEVERN, John, *Architects of Empire: The Duke Wellington and His Brothers*, Norman 2007.
- SRINIVASACHARI, C., S., *Inwardness of British Annexations in India*, Madras 1951.
- STRNAD, Jaroslav – FILIPSKÝ, Jan – HOLMAN, Jaroslav – VAVROUŠKOVÁ, Stanislava, *Dějiny Indie*, Praha 2013.
- VAISH, Devi, Charan, Lal, *The Rise of British Power and Fall of Marathas*, Lucknow 1972.
- WELLER, Jac, *Wellington in India*, London 2013.
- YAPP, M., E., *Strategies of British India: Britain, Iran and Afghanistan 1798–1850*, Oxford 1980.

Odborné studie:

- ALDER, G., J., *Britain and the Defence of India – Origins of the Problem 1798–1815*, in: *Journal of Asian History*, Vol. 6, No. 1 (1972), s. 14–44.
- ALI, B., Sheik., *The French and the Third Mysore War: Testimony of the Mauricius Records*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haider Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 93–95.
- ALI, B., Sheik, *Tipu Sultan and Sir John Shore*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 96–99.
- AMINI, Iradj, *Napoleon and Persia*, in: *Iran*, Vol. 37 (1999), s. 109–122.
- BENNELL, A., S., *Factors in the Marquis Wellesley's Failure against Holkar, 1804*, in: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 28, No. 3 (1965), s. 553–581.
- BENNELL, A., S., *Wellesley Settlement of Mysore, 1799*, in: *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 3/4 (Oct., 1952), s. 124–132.

- COOPER, Randolph, G., S., *Wellington and the Marathas in 1803*, in: *The International History Review*, Vol. 11, No. 1 (Feb. 1989), s. 31–38.
- DUFFY, Michael, *World-Wide War and British Expansion 1793–1815*, in: MARSHALL, P., J. (ed.), *The Oxford History of the British Empire: Volume II.: The Eighteenth Century*, Oxford; New York 2006.
- FISHER, Michael, H., *Indirect Rule in the British Empire: The Foundations of the Residency System in India (1764–1858)*, in: *Modern Asian Studies*, Vol. 18, No. 3 (1984), s. 393–428.
- HUSAIN, Mahmud, *Regulations of Tipu Sultan's Navy*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 174–181.
- KASTURI, N., *Tipu Sultan's Projected Confederacy against the British, 1790*, in: HABIB, Irfan (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 87–92.
- KUMAR, Raj, *The Mysore Navy under Haidar Ali and Tipu Sultan*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 171–173.
- KUNJU, A., P., Ibrahim, *Relations Between Travancore and Mysore in Eighteenth Century*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 79–86.
- MARSHALL, P., J., *Economic and Political Expansion: The Case of Oudh*, in: *Modern Asian Studies*, vol. 9, no. 4 (1975), s. 465–482.
- MUKHERJEE, Rudrangshu, *Trade and Empire in Avadh 1765–1804*, in: *The Past and Present Society*, No. 94 (Feb., 1982), s. 85–102.
- NESS, Gayl, D., – STAHL, William, *Western Imperial Armies in Asia*, in: *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 19, No. 1 (Jan., 1977), s. 2–29.
- PEARSON, M., N., *Shivaji and the Decline of the Mughal Empire*, in: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 35, No. 2 (Feb., 1976), s. 221–235.
- QURESHI, Ishtiaq, Husain, *Tipu Sultan's Embassy to Constantinople, 1787*, in: HABIB, Irfan, (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 69–78.
- ROBERTS, John, *The Movements of Elites in Western India under Early British Rule*, in: *The Historical Journal*, Vol. 14, No. 2 (Jun., 1971), s. 241–262.

ROY, Kaushik, *Military Synthesis in South Asia: Armies, Warfare, and Indian Society, c. 1740–1849*, in: *The Journal of Military History*, Vol. 69 (July 2005), s. 651–690.

SRINIVASACHARI, C., S., *The Seringapatam Correspondence and the Carnatic Nawabi*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 100–107.

VARTAVARIAN, Mesrob, *An Open Military Economy: British Conquest of South India Reconsidered, 1780–1799*, in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, No. 57 (2014), s. 486–510.

Kvalifikační práce:

KANTAK, M., R., *The First Anglo-Maratha War: A Military Study of Major Battles 1774–1782*, University of Poona, Poona 1977, (disertační práce).

PITRE, K., G., *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*, University of Poona, Poona 1984, (disertační práce).

ŠANC, Josef, *Britsko-francouzské soupeření v Indii v letech 1756–1763*, Praha 2017, (bakalářská práce).